

PAVEL VOJNA

## Politickoprávní význam vznesení obvinění v československém trestním řízení a v některých zahraničních procesních úpravách

1. Úvodní výklady
  2. Institut vznesení obvinění v socialistických úpravách trestního řízení
  3. Socialistická zákonnost a institut vznesení obvinění
  4. Základní zásady trestního řízení a vznesení obvinění
  5. Obviňující akty v buržoazních procesních systémech
- Souhrn

### 1. Úvodní výklady

Právněpolitické záměry, vycházející z rozboru stavu a prognóz třídního boje v *přechodném období* od kapitalismu k socialismu v Československu po r. 1948, rozhodujícím způsobem ovlivnily i trestněprocesní úpravu a celou strukturu trestního řízení. Trestní řízení patřilo k nejvýznamnějším formám a prostředkům, jimiž se realizovala represivní funkce státu diktatury proletariátu, zabezpečující ochranu socialistické výstavby a namířená zejména proti buržoazním elementům. *Trestní řád z r. 1950*, svou třídní podstatou a povahou nesrovnatelně *demokratičtější než buržoazní procesní řády*, samozřejmě nemohl převzít z buržoazní procesní úpravy ta ustanovení, která umožňovala majetným třídám pomocí právních formalit unikat trestní odpovědnosti. Patrně z týchž a dalších důvodů (např. v zájmu co nejvíce urychlit trestní řízení, nekomplikovat přílišnými formálními nároky činnost nově budovaného kriminalisticko-bezpečnostního a justičního aparátu aj.) — a tím méně — mohlo být pokládáno za potřebné, aby do řízení, zejména v jeho přípravné fázi, byly vkládány nové prvky, které by — oproti dosavadní buržoazní úpravě — v procesním smyslu zvyšovaly úroveň ochrany práv a svobod občanů (zejména pak osob, proti kterým se řízení vedlo).

Přece jen se však ukázalo, po zkušenostech z působení trestněproces-

ního zákonodárství v první polovině padesátých let, že *procesní systém netvoří dostatečnou právní hráz* proti byt' jednotlivým, ale přece jen závažným případům přepínání trestní represe a popř. i porušování režimu socialistické zákonnosti při stíhání trestné činnosti.

*Kritika pochybení a nedostatků* v tomto smyslu, provedená zejména *celostátní konferencí KSČ v r. 1956*, vedla zákonodárce mj. k tomu, aby jmenovitě v reformě přípravného řízení zakotvil řadu *nových institutů*, které by zajistily v tomto stadiu pevný řád a systém, ohraničily užití krajních prostředků trestního řízení na případy doloženého podezření ze spáchání trestné činnosti, umožnily osobě, proti které řízení směřuje, včasnou a náležitou informaci o tom, z čeho je obviněna a vytvořily jí tak a dalšími způsoby předpoklady, aby se mohla jednak sama, jednak prostřednictvím obhájce, účinně hájit již od počátku řízení.

*Vznikly tak v trestněprocesní úpravě* mj. dva nové instituty, *zahájení trestního stíhání a vznesení (sdělení) obvinění*, v platném právu nyní vyjádřené ustanoveními §§ 160, 163 tr. ř.

Předkládaná práce chce ukázat, jaké mají oba tyto instituty, především pak vznesení (sdělení) obvinění, *politickoprávní význam* v socialistickém trestněprocesním systému v ČSSR a v některých dalších socialistických zemích. Zároveň chce dokázat, že institut vznesení obvinění (spolu s institutem zahájení trestního stíhání) představuje v trestním řízení takovou *kvalitativní změnu*, že *i po procesní stránce stojí socialistický typ procesu nesrovnatelně výše než buržoazní*.

Text se nezabývá vlastním rozбором ust. §§ 160, 163 tr. ř. ČSSR (a obdobných ustanovení v rádech SSSR, PLR a NDR), tedy procesněprávní podstatou obou ustanovení. Touto a další související problematikou se autor podrobně zabýval ve své kandidátské disertaci, na kterou odkazuje.<sup>1)</sup>

## **2. Institut vznesení obvinění v socialistických úpravách trestního řízení**

Instituty zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění v československém a dalších trestněprocesních rádech východoevropských socialistických zemí byly konstruovány *pod vlivem sovětské trestněprocesní úpravy*. Lze říci, že tyto instituty patří mezi nejvýznamnější a nejcharakterističtější projevy ideové recepce sovětské trestněprocesní struktury.

Pro tyto trestněprocesní úpravy — z formálněprocesního hlediska — je charakteristický otevřeně prohlášený *značný význam a rozsah etapy*

<sup>1)</sup> Viz Vojna, P.: Vznesení obvinění v československém přípravném řízení trestním. Kandidátská disertace. (Univerzita Karlova. Fakulta právnická.) Praha 1975, str. 52 a násl. Viz též Vojna, P.: Vznesení obvinění v čs. přípravném řízení trestním. AUC Iuridica — Monographia XXXIV, UK Praha 1980.

řízení, která předchází etapě řízení před soudem, relativní samostatnost tohoto přípravného řízení (institucionální a organizační nezávislost na soudy), rozhodující postavení nesoudních (tj. vyšetřovacích a prokurátorských) orgánů v této etapě procesu a značně formalizovaný (procesními normami garantovaný) postup těchto orgánů. Tím, že přípravné řízení provádějí orgány kriminalistickobezpečnostního charakteru, zároveň však vázané velmi precizovanými procesními normami na úrovni zákona, se dosahuje zejména toho, že *kriminalistická a procesněprávní stránka postupu není uměle oddělena*, že kriminalistické postupy probíhají především uvnitř procesních institutů a ne mimo procesní právo, či dokonce v rozporu s právem. V důsledku toho je zabezpečována jak kriminalisticky kvalifikovaná úroveň a efektivnost práce orgánů přípravného řízení, tak i vysoká úroveň ochrany občanských práv a svobod.

*Institut vznesení obvinění* patří mezi instituty, které jednak zabezpečují (a také charakterizují) výrazný *demokratismus a humanismus socialistického trestního procesu*, jednak patří mezi stěžejní pilíře struktury celého procesu. Institut vznesení obvinění — tak jak je v sovětském, československém a dalších socialistických procesních úpravách konstruován — zajistil nejen *vysokou procesněprávní ochranu zájmů a práv občanů* (bezprostředně osob, proti kterým se řízení vede), ale *organicky zapadl do celého systému* procesu. Podařilo se tak i tímto způsobem zkloubit dvě zdánlivě protichůdné tendence, tj. na jedné straně posílit účinnost boje s kriminalitou (zdůrazněním významu bezpečnostního a kriminalistického procesu odhalování a objasňování trestné činnosti), na druhé straně prohloubit demokratismus a humanismus trestního řízení v socialistické společnosti.

Existence institutů zahájení trestního stíhání a vznesení obvinění je důsledkem této koncepce a struktury trestního řízení. Smysl a význam těchto institutů tak vyplývá z významu přípravného řízení v celém procesu a z vazby vznesení obvinění na další celková („klíčová“) rozhodnutí, jako je obžaloba a rozsudek. Institut vznesení obvinění spoluurčuje i charakter řízení tím, že zabezpečuje vysoký stupeň demokratismu a humanismu řízení právě ve vztahu k osobě, proti které se řízení vede. Vznesení obvinění patří mezi „ústřední body“ přípravného řízení, vrcholí v něm jedna z prvních a nejdůležitějších fází procesního a kriminalistického postupu, která znamená často první a v jistém smyslu vůbec nejcitlivější střet orgánů trestního řízení s občanem.

V **československém trestním řádu** je institut vznesení obvinění upraven v ust. § 163 tr. ř. Je konstruován tak, že vyšetřovatel (vyhledávací orgán) je povinen vznést (sdělit) obvinění neprodleně, jakmile na podkladě zjištěných skutečností je dostatečně odůvodněn závěr, že trestný čin byl spáchán určitou osobou. Toto rozhodnutí musí obsahovat celou řadu ná-

ležitostí, zejména označení orgánu, který rozhodnutí vydal, dne a místa učinění tohoto rozhodnutí, výrok, důvody stíhání a poučení o opravném prostředku. Vzhledem k pravidlům o zachování totožnosti skutku (vypracovaným Růžkem<sup>2)</sup> a praxí akceptovaným), není třeba vydávat nové rozhodnutí o vznesení obvinění, jestliže se změnil v důsledku vyšetřování (i podstatně) skutková zjištění. Rozšíření vzneseného obvinění tak přichází v úvahu prakticky jen tehdy, kdy vyjde najevo další skutek trestné činnosti téhož obviněného.<sup>3)</sup> Při změně kvalifikace skutku pak postačí upozornit na tuto změnu obviněného. Podobný postup se zdá být vhodnější i v případě, kdy např. jednání původně pokládané za řadu trestných útoků (jeden skutek) se ukáže jako více skutků; to však jen za předpokladu, že všechny tyto útoky, resp. formy trestné činnosti byly v původním rozhodnutí uvedeny. Rozhodnutí o vznesení obvinění je nutno oznámit obviněnému do tří dnů, nejpozději však na počátku jeho prvního výslechu.

**Sovětská úprava vznesení obvinění v přípravném vyšetřování<sup>4)</sup>** se stala — jak již bylo poznamenáno — vzorem pro úpravu československou (stejně jako v podstatě celý systém trestního procesu). Je proto možno se obejít bez celkového popisování místa a významu institutu vznesení obvinění v řízení a soustředit se jen na nejvýznamnější charakteristiku a popř. i odlišnosti.

Institut vznesení obvinění upravují trestněprocesní zákoníky jednotlivých svazových republik ve smyslu zákona vydaného výnosem Nejvyššího sovětu SSSR č. 1 z 25. 12. 1958 „O základech trestního řízení SSSR a svazových republik“.<sup>5)</sup>

Vydání rozhodnutí o vznesení obvinění patří do kompetence vyšetřovatele, popř. vyhledávacího orgánu. Je obligatorní, jestliže existují dostatečné důvody nasvědčující trestnému činu.<sup>6)</sup> Zpravidla následuje po zahájení trestního stíhání (ve věci). To může být zahájeno pouze v případech, kdy existují dostatečné skutečnosti („dannyje“) ukazující na to, že byl někým spáchán trestný čin.

V rozhodnutí o vznesení obvinění musí být uvedena doba a místo rozhodnutí; jméno osoby, proti které je vznášeno obvinění; trestný čin, z jehož spáchání je obviňována, s uvedením doby, místa a jiných okolností

<sup>2)</sup> Viz Růžek, A.: Právní moc a vykonatelnost rozhodnutí v trestních věcech. Praha 1958, zejm. str. 7 a násl., 55 a násl., 84 a násl.; Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení. Praha 1964, zejm. str. 116 a násl., 166 a násl.

<sup>3)</sup> To ovšem neznamená, že této teorie lze využívat např. k zamlčování některých podstatných údajů v popisu skutku v rozhodnutí o vznesení obvinění.

<sup>4)</sup> Název „přípravné vyšetřování“ v sovětském procesu je prakticky adekvátní označení „vyšetřování“ v československém procesním právu.

<sup>5)</sup> Další výklad se opírá o cit. zákon SSSR a dále o Zákon RSFSR ob utvěždění UPK RSFSR iz 27. 10. 1960 s přihlédnutím k učebnici Aleksejev, N. S.—Elkind, P. S.—Lukaševič, V. Z. a kol.: Ugolovnyj process. Moskva 1972.

<sup>6)</sup> Na otázku, kdy tu jsou takové důvody, existují rozdílné názory v sovětské trestněprocesní literatuře. K tomu blíže viz v disertaci uvedené v pozn. 1, části druhé.

spáchání trestného činu, tak jak vyplývají z materiálů věci. Musí být uvedena i právní kvalifikace jednání.

Pokud se obviněnému klade za vinu spáchání několika trestných činů spadajících pod skutkové podstaty vyjádřené různými články trestního zákona, rozhodnutí o vznesení obvinění musí obsahovat, které konkrétní činy se kladou obviněnému za vinu s uvedením každého jednotlivého článku trestního zákona.

Nové (další) rozhodnutí o vznesení obvinění se vydává i ve všech případech důležitějších změn původního obvinění, které vyšly v průběhu vyšetřování najevo. To se týká jak nových částí („epizod“) trestné činnosti, tak i polehčujících okolností, změn ve výši škody, a to bez ohledu na to, zda mají vliv na kvalifikaci trestného jednání. Nové rozhodnutí je nutné i v případech změny kvalifikace na těžší nebo lehčí, a to i když se jinak nemění skutkový stav. Podle obdobných zásad vyšetřovatel zastaví trestní stíhání, jestliže se v některé části obvinění původně vznesené nepotvrdilo.

Samostatným úkonem — vedle vydání rozhodnutí o vznesení obvinění — je oznámení obvinění, které musí následovat do 48 hodin od okamžiku vydání rozhodnutí o vznesení obvinění. Pokud je obviněný neznámého pobytu nebo neuposlechl předvolání, oznamuje se vznesené obvinění v den předvedení. K oznámení vzneseného obvinění se obviněný musí dostavit — jinak bude předveden — což vyplývá mj. z toho, že po oznámení obvinění musí neprodleně dojít k jeho výslechu.

Je třeba v této souvislosti poznamenat, že výslech obviněného je v sovětské nauce někdy pokládán za třetí úkon vznesení obvinění, tj. vedle, resp. po vydání rozhodnutí a oznámení obvinění.

Oznámení obvinění probíhá tak, že se obviněnému text rozhodnutí dá přečíst, popř. není-li to z nějakých důvodů možné, přečte obviněnému text vyšetřovatel, resp. tlumočník. Poté se obviněnému objasní podstata obvinění a podle okolností i vysvětlí příslušná právní ustanovení (např. dá se mu nahlédnout do textu zákona). Oznámení vzneseného obvinění se dokumentuje podpisem obviněného a vyšetřovatele na vyhotovení rozhodnutí s uvedením způsobu oznámení a času provedení tohoto úkonu. Stejně se postupuje i při vydání rozhodnutí o změně původního obvinění. I tu je obligatorní výslech obviněného.

Po objasnění podstaty obvinění musí vyšetřovatel obviněného poučit o jeho právech a povinnostech; při poučování o povinnostech je obviněný upozorňován na následky jejich neplnění, např. ve vztahu k předvolání, zajišťovacím opatřením apod. I poučení se dokumentuje podpisem obviněného.

Zákonné předpisy detailně upravují i výslech obviněného. Výslech musí začít otázkou obviněnému, zda se cítí vinen. Vyjádření obviněného v tomto smyslu musí být protokolováno stejně jako jeho výpověď, která je právem obviněného atd.

Vznesení obvinění, podobně jako v ČSSR, má řadu procesních dů-

sledků (vznik oprávnění a povinností vyšetřovatele a obviněného), zejména ve vztahu k opatřením procesního donucení a možnostem obviněného se hájit. Vznesení obvinění je v některých případech i jednou z podmínek mimosoudního vyřízení věci.

Podle § 98 **trestního řádu Německé demokratické republiky** „ukáže-li prokveření oznámení nebo sdělení, že jde o podezření z trestného činu a jsou tu zákonné předpoklady trestního stíhání, nařídí prokurátor nebo vyšetřující orgán písemným, zdůvodněným usnesením zahájení přípravného řízení proti „známému“ nebo proti „neznámému“. Vyšetřovací orgány jsou povinny neprodleně dát prokurátorovi na vědomí rozhodnutí o jimi zahájeném přípravném řízení.<sup>7)</sup>

Rozhodnout o zahájení přípravného řízení lze jen za existence podezření z trestného činu a jsou-li tu zákonné předpoklady trestního stíhání (např. nebrání-li stíhání promlčení, smrt pachatele apod.) a nelze-li odevzdat věc společenskému orgánu trestního řízení v tomto stadiu řízení k vyřízení. Rozhodnutí musí být vydáno písemně a musí být zdůvodněno. Ve zdůvodnění se vychází ze skutečností pro rozhodnutí směrodatných a vysvětlí se, v čem podezření spočívá. V usnesení o zahájení musí být uvedena norma trestního práva, jejíž porušení se předpokládá.<sup>8)</sup>

Podle § 105 tr. řádu NDR teprve jakmile bylo rozhodnuto o zahájení přípravného řízení může být obviněný vyslýchán. Před začátkem výslechu se obviněnému oznámí fakt zahájení přípravného řízení, vznese se obvinění a poučí se o právech obviněného.

**Trestní řád Polské lidové republiky** v čl. 269 obsahuje ustanovení, podle kterého, jestliže údaje existující v okamžiku zahájení přípravného řízení nebo shromážděné v jeho průběhu jsou dostatečným podkladem pro obvinění vůči určité osobě, vyhotoví se usnesení o vznesení obvinění, vyhlásí se neodkladně podezřelému a ten je vyslechnut.

Usnesení o vznesení obvinění obsahuje označení podezřelého, zevrubné vyličení skutku, který je mu kladen za vinu, a jeho právní kvalifikaci. Odůvodněné usnesení se vyhotoví na žádost podezřelého a vyhlašuje se, nebo se podezřelému doručí do 14 dnů. O právu na tuto žádost musí být podezřelý poučen. Jestliže v průběhu přípravného řízení vyjde najevo, že podezřelému má být kladen za vinu další skutek, neobsažený v dříve vydaném usnesení o vznesení obvinění, nebo skutek podstatně změněný, popř. že skutek má být kvalifikován podle přísnějšího ustanovení, vydá se nové usnesení, bez odkladů se vyhlásí podezřelému a ten je opět vyslechnut.<sup>9)</sup>

<sup>7)</sup> Viz Beyer, K. H. a kol.: *Strafprozessrecht der DDR. Lehrkommentar*. Berlin 1968, str. 147.

<sup>8)</sup> Tamtéž.

<sup>9)</sup> Viz *Trestní řád a uvozovací předpisy Polské lidové republiky*. Praha 1970.

### 3. Socialistická zákonnost a institut vznesení obvinění

Princip socialistické zákonnosti patří mezi základní postuláty marxisticko-leninského učení o společnosti, státu a právu. Idea moci dělnické třídy realizované prostřednictvím zákonů vydaných nebo potvrzených socialistickým státem byla vyjádřena a v praxi realizována již od vzniku prvního socialistického státu, a to i v oblasti trestního práva hmotného a v trestním procesu.<sup>10)</sup> Přitom se „...musila prosazovat v boji se zákonností buržoazní...“.<sup>11)</sup> I tak se uplatňovala dokonce „...podstatně dříve, než byl vybudován systém sovětského socialistického zákonodárství...“.<sup>12)</sup>

Ani v období revolučního teroru vynuceného v sovětském Rusku kontrarevolucí a intervencí,<sup>13)</sup> neztratila tato idea svou platnost. V žádném případě přitom nebyla proklamována (a trpěna) anarchie a zvláště, jak se snažila tvrdit buržoazní propaganda.

Tato propaganda a historiografie zásadně také zamlčovala, že rudý teror byl jen odpovědí na bílý teror. Přehlížela a přehlíží i fakt, že terorismus, dokonce ničím neohraničený, sama buržoazie pěstovala a pěstuje, nedokáže-li jinak vládnout.

Mezi množstvím dokladů dokazujících, že zákonnost byla základem sovětského režimu od prvopočátku, je možno připomenout např. Leninův příkaz požadující v době, kdy nebylo možné všechny potřebné zákony vydat, popř. v zákonech předvídat určité situace, výjimky z dodržování zákonů oficiálně prohlašovat, stvrzovat (protokolovat) institucemi nebo úředními osobami, které o těchto výjimkách rozhodly, a písemně takové případy hlásit Radě lidových komisařů.<sup>14)</sup> Lenin zároveň požadoval soudní stíhání hrubého zneužití takových opatření.<sup>15)</sup> Je také známo, že Lenin žádal otevřeně formulovat podstatu, meze a oprávnění vyplývající z přípustnosti teroru.<sup>16)</sup> V literatuře se připomíná, že i v tomto období Lenin žádal vždy důkaz viny jako jediný důvod použití represe.<sup>17)</sup>

Stěží lze nalézt i v klasické právnické literatuře tak jednoznačně a přesně formulovanou teorii zákonnosti, jak je vyjádřena ve známé stati V. I. Lenina „O dvojí podřízenosti a zákonnosti“.<sup>18)</sup>

<sup>10)</sup> Srov. tu podrobnější výklad např. ve stati Ondris, K.: Revoluční zákonnost v prvních letech sovětského státu. Stát a právo III, 1957, str. 41 a násl.

<sup>11)</sup> Knapp, V.: Vznik a vývoj socialistické zákonnosti. Právník 1975, č. 12, str. 1063.

<sup>12)</sup> Tamtéž.

<sup>13)</sup> Viz např. Leninova slova: „...teror nám vnutil terorismus Dohody...“ Lenin, V. I.: O socialistickém právu a zákonnosti. Praha 1970, str. 61.

<sup>14)</sup> Viz práce cit. v pozn. 13, str. 33.

<sup>15)</sup> Tamtéž, str. 33–34.

<sup>16)</sup> Tamtéž, str. 117.

<sup>17)</sup> Viktorov, B. A.: Co nejprísneji dodržovat socialistickou zákonnost. Kriminologický sborník, 1970, č. 6, str. 380.

<sup>18)</sup> Viz práce cit. v pozn. 13, str. 120.

Vedoucí sovětských stranických a státních činitelé přitom otevřeně a důrazně odmítali účelovost aplikace zákona. Např. M. I. Kalinin na zasedání Ústředního výkonného výboru SSSR v r. 1922 prohlásil: „Otázka účelnosti zákona je řešena kolektivním rozumem zákonodárce a nikoli rozumem jednotlivých soudruhů, kteří se mohou v tisíci a tisíci případech rozcházet druh s druhem v této otázce.“<sup>19)</sup>

V sovětské právní a právněpolitické literatuře jsou často zmiňovány i konkrétní případy energických zásahů k dodržování socialistické zákonnosti ve vztahu ke konkrétním trestním věcem.<sup>20)</sup> Např. je vzpomínán případ, kdy Lenin vystoupil proti zatčení jisté Peršikovové pro poškození portrétu (Lenina) s tím, že pro tento čin nelze zatýkat, a že, je-li jmenovaná kontrarevolucionářka, nechť je pouze sledována.<sup>21)</sup> Ve věci zatčení stavbařů hydroelektráren na Svíru Lenin žádal propuštění těch, proti nimž dosud nebylo vzneseno obvinění, výslovně přikázal „solidně připravit technickou expertizu obvinění“ a na Dzeržinském požadoval prověření a stanovisko, zda v tomto případě nejde o „zlobnou denunciaci“.<sup>22)</sup> Zároveň, což je třeba pokládat za stejně příznačné, Lenin zásadově vystupoval jak proti shovívavosti ke kontrarevolucionářům a k nebezpečným delikventům proti sovětskému pořádku, tak proti porušování zákonů komunisty a funkcionáři. Např. v dopise politickému byru ÚV KSR(b) vyžadoval přísnější stíhání komunistů — ve srovnání s ostatními občany — poruší-li zákony.<sup>23)</sup> Přitom energicky odmítal denunciantství. Svědčí o tom nejen výše zmíněný pokyn Dzeržinskému v konkrétní věci, ale i požadavek obsažený v návrzích k práci Všeruské mimořádné komise „přísněji stíhat a trestat smrtí zastřelením za lživé udání“.<sup>24)</sup> Přitom kategoricky odmítal zasahování do pravomoci v konkrétních věcech, jak o tom svědčí jeho dopis členu kolegia VČK z 9. 8. 1921.<sup>25)</sup>

Energický boj s kontrarevolucí a trestnou činností spojený s přísným dodržováním revoluční a socialistické zákonnosti i v nesmírně obtížných podmínkách otevřené kontrarevoluce a občanské války, je zřejmý

<sup>19)</sup> Citováno podle Čchikvadze, V. M.: Gosudarstvo, demokratija, zakonnost. Leninskije iději i sovremennost. Moskva 1967, str. 395.

<sup>20)</sup> Viz cit. práce Čchikvadzeho, str. 432 a násl. Dále viz též např. Ruděnko, R.: Leninské principy socialistické zákonnosti a prokurátorského dozoru. Prokuratura, 1972, č. 4; Karnějeva, L. M.: Privlečeniye k ugolovnoj otvettstvennosti. Zakonnost i obosnovannost. Moskva 1971, str. 22 a násl.; Kucova, E. F.: Garantiji prav ličnosti v sovětskom ugolovnom processe. Predmet, cel, soděržaniye. Moskva 1973, str. 106, 108.

<sup>21)</sup> Viz práci cit. v pozn. 13, str. 41.

<sup>22)</sup> Tamtéž, str. 86–87.

<sup>23)</sup> Tamtéž, str. 112.

<sup>24)</sup> Tamtéž, str. 38. Srov. též připomenutí této myšlenky v článku Obzina, J.: Socialistická zákonnost a poslání bezpečnosti socialistického státu. Bezpečnost, 1976, č. 20.

<sup>25)</sup> Tatáž Leninova práce, str. 91. Srov. další podobný příklad v práci Viktorov, B. A.: Obščije uslovija predvaritělnogo rassledovaniya v sovětskom ugolovnom processe. Moskva 1971, str. 15 a násl.

i z projevů Dzeržinského. Dzeržinskij, známý svou rozhodností a neúprosností v boji s kontrarevolucí (a jehož výrok adresovaný pracovníkům Čeky — „chladnou hlavu, horoucí srdce a čisté ruce“ — je snad nejvýstižnějším vyjádřením etiky socialistické bezpečnosti a trestní služby), již při založení tohoto aparátu zároveň vyžadoval přísné dodržování socialistické zákonnosti, principiálně vystupoval proti zvlí a nezákonným metodám zejména ve vyšetřování. Např. v r. 1919 osobně provedl vyšetřování věci nezákonného zacházení s vězněm a vydal pokyn „předat soudu každého, kdo se dotkne vězněného“.<sup>26)</sup>

Krylov připomíná, že případy porušování socialistické zákonnosti sovětskými bezpečnostními pracovníky (jako projevy „hanebných metod policejní praxe carského Ruska“) byly postihovány již v r. 1918 nejprísnějšími tresty.<sup>27)</sup>

O tom, že i v době nejotevřenějších a nejostřejších forem třídního boje byly konstituovány procesní záruky zákonnosti postupu, svědčí fakt, že krátce po vítězství Říjnového povstání, kdy ve věcech patřících do příslušnosti revolučních tribunálů, ve kterých konaly vyšetřování orgány Čeky, o vznesení obvinění a vazbě rozhodovali vyšetřovatelé — referenti, jejichž rozhodnutí měla platnost teprve tehdy, byla-li potvrzena předsedou tribunálu.<sup>28)</sup>

Principu neochvějného dodržování socialistické zákonnosti je věnována mimořádná pozornost komunistických stran a vlád socialistických zemí do současné doby.

Požadavek přísného dodržování „zákonnosti a všech procesních norem orgány vyšetřování a vyhledávání“ obsahuje výslovně Program KSSS. L. I. Brežněv na XXIV. sjezdu KSSS prohlásil: „Nelze trpět žádné pokusy o porušování zákonů nebo jejich obcházení, ať jsou motivovány jakkoli. Nelze trpět ani porušování osobních práv a omezování důstojnosti občanů. Pro nás, komunisty, stoupence nejhumánnějších ideálů, je to zásadní věc.“<sup>29)</sup> Výstižná jsou i slova generálního prokurátora SSSR: „Zjištění objektivní pravdy je základní zárukou soudnictví, zatímco její porušování je nejhrubším porušením zákonnosti. Prokurátor a vyšetřovatel nemají a nemohou mít právo na pochybení. Klíčem ke zjištění objektivní pravdy

<sup>26)</sup> Citováno podle sovětské učebnice Žogin, V. N.—Karpec, I. I.—Kočarov, G. J.—Kudrjavcev, V. V.—Miňkovskij, G. M.—Zlobin, F. A.—Kaminskaja, V. J. a kol.: *Těoria dokazatělstv v sovětskom ugovnom processe*. Časť obščaja. Moskva 1966, str. 7.

<sup>27)</sup> Krylov, I. F.: *Stránky historie rozvoje sovětské kriminalistiky*. Kriminalistický přehled, 1968, č. 2. Srov. k této problematice práci Kucové cit. v pozn. 20, str. 82, a dále články Obzina, J.: *Projev na ideologické konferenci ke 100. výročí narození F. E. Dzeržinského*, konané 8.—9. září 1977 v Praze. Kriminalistický sborník, 1977, č. 11; Tiškov, A. V.: *F. E. Dzeržinskij i revolucionnaja zakonnosť*. Sovětskoje gosudarstvo i pravo, 1977, č. 10.

<sup>28)</sup> Viz Žogin, N.: *Prokurátorský dozor nad vyšetřováním trestným činů*. Prokuratura, 1972, č. 4, str. 29. Srov. též práci Kucové cit. v pozn. 20, str. 107, 110.

<sup>29)</sup> Brežněv, L. I.: *Zpráva o činnosti ÚV KSSS XXIV. sjezdu KSSS*. In: XXIV. sjezd KSSS — březen—duben 1971. Praha 1971, str. 66.

v trestní věci je přísné dodržování trestněprávních norem.<sup>30)</sup> G. Husák na XIV. sjezdu KSČ uvedl mj.: „V minulých letech se velmi narušilo dodržování zákonů, socialistického právního řádu. Je třeba provádět i velkou politicko-výchovnou práci k respektování zákonů ve prospěch občana i ve prospěch společnosti, k dodržování norem socialistického soužití. Úcta k zákonům a práva se musí stát v naší společnosti přirozeným jevem.“<sup>31)</sup> V závěrech VIII. sjezdu SED se uvádí: „Od všech státních a hospodářských funkcionářů sjezd očekává, že budou důsledně dodržovat zákonnost a že učiní ze zajištění pořádku, kázně a bezpečnosti pevnou součást své řídicí činnosti. Ochrana práv občanů ve velkých i malých věcech je pevnou zásadou našeho socialistického řádu.“<sup>32)</sup>

Nemůže být sporu o tom, že právě institut vznesení obvinění má pro realizaci zásady socialistické zákonnosti, tohoto elementárního principu platného i v oblasti stíhání trestných činů, místo nikoli vedlejší. Ustanovení, že trestní stíhání proti osobě lze zavést jen na podkladě zjištěných skutečností dostatečně odůvodňujících závěr, že tato osoba spáchala trestný čin (jak vyjadřuje např. ust. § 163 odst. 1 tr. ř. ČSSR), zaručuje, že krajních prostředků daných trestním řádem bude užito jen ve skutečně odůvodněných případech. Prakticky se tak vylučuje možnost použití svým způsobem zvláštních a mimořádných prostředků, zasahujících do práv a svobod občanů, proti rozhodující většině členů společnosti, proti řádně žijícím a pracujícím lidem. Institut vznesení obvinění, spolu s institutem zahájení trestního stíhání, zajistil v trestním řízení, zejména v jeho prvé etapě – v přípravném řízení – náležitý pořádek a systém, zejména i proto, že vznesené obvinění tvoří v podstatě rámec trestního stíhání určité osoby včetně event. budoucího řízení před soudem. Bez institutu vznesení obvinění (a ovšem i zahájení trestního stíhání) by ztratila smysl pravidla týkající se předmětu, rozsahu a mezí dokazování v první fázi trestního řízení (přípravném) vůbec, v další fázi řízení (soudním) do značné míry. Bez těchto institutů by také bylo v podstatě ničím neohrazeno použití zajišťovacích opatření, a to i kdyby samy o sobě (jednotlivě), byly vázány na jakkoli přísné podmínky. Srov. tu výstižně řečené: „Kdyby nemělo zahájení vyšetřování žádnou předepsanou formu, kdyby kterýkoli vyšetřovací orgán mohl v kteroukoli minutu provést podle svého uvážení domovní prohlídku u kohokoli by se mu zlíbilo, dát si předvést kteroukoli osobu atd., pak by taková situace uvolnila cestu svévoli a byla by hanebným

<sup>30)</sup> Ruděnko, R.: XXIV. sjezd KSSS a úkoly prokuratury. Prokuratura, 1971, č. 1, str. 32.

<sup>31)</sup> Husák, G.: Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XIII. sjezdu KSČ a další úkoly strany. In: Sborník materiálů XIV. sjezdu KSČ, Praha 1971, str. 43. Srov. dále materiály plenárního zasedání ÚV KSČ v říjnu 1972 věnované ideologickým otázkám.

<sup>32)</sup> Rezoluce VIII. sjezdu SED. Neues Deutschland, 21. 6. 1971, str. 4.

porušením ústavou zaručené nedotknutelnosti osoby a obydlí sovětských občanů.<sup>33)</sup> Na obhajobu institutu zahájení trestního stíhání vystoupil mj. Savickij, když napsal: „Provádění vyšetřovacích úkonů do zahájení trestního stíhání je nebezpečné tím, že se tím ničí svrchovaně důležitá bariéra ochraňující život občanů od zasahování orgánů moci, že se tím vytváří atmosféra nekontrolovatelnosti použití opatření státního donucení, neboť se v těchto případech ztrácí jediný základ, který umožňuje právně ochraňovat svobodu a osobní nedotknutelnost. Přezkoumání tohoto principiálního ustanovení sovětského trestního procesu nemůže být ospravedlněno žádnými věcnými důvody.“ Dále Savickij poznamenává, že v sovětském trestním řízení ani ohledání místa činu není úkon vždy přípustný před zahájením trestního stíhání (ohledání může být provedeno jen ve věcech, které nestrpí odkladu).<sup>34)</sup>

Rozhodnutí o vznesení obvinění je podle čs. práva výrazně formalizováno, musí obsahovat všechny podstatné údaje k skutku, ve kterém je spatřován trestný čin, právní kvalifikaci tohoto skutku a důvody stíhání. Zajišťuje se přezkoumatelnost takového rozhodnutí z hlediska jeho zákonnosti a důvodnosti. Rozhodovací orgán (jímž může být toliko vyšetřovatel nebo vyhledávací orgán, popř. prokurátor) takové rozhodnutí může vydat jen tehdy, může-li je konkrétně vyjádřit a zdůvodnit náležitými zjištěními.

I pro institut vznesení obvinění platí, co říká Fiala, totiž že „tam, kde... právní řízení je právními normami upraveno nedostatečně, a to platí zejména o dokazování skutečností rozhodných pro provedení autoritativní aplikace práva, je vždy ohrožena... ochrana práv a zájmů (občanů a společnosti)“.<sup>35)</sup> Je vhodné také připomenout známý výrok Kalinina, že „forma, procesnost v soudní věci, má ohromný, výjimečný význam“.<sup>36)</sup>

Protože oblast stíhání trestných činů a boj s kriminalitou patří mezi nejzávažnější a nejcitlivější okruhy společenských vztahů, nelze pochybovat o tom, že zákonná úprava postupů v této oblasti a její dodržování tu má význam prvořadý.

Srov. tu mimořádnou pozornost sovětské právní a kriminalistické nauky, jaká je věnována mj. i kritice nedostatků v postupu vyšetřovacích orgánů ve vztahu k dodržování práv a zájmů občanů.<sup>37)</sup> Přitom je zdůrazňováno pojetí, podle kterého roz-

<sup>33)</sup> Uváděno podle práce Savickij, V. M.: Prokurátorský dozor nad dodržováním zákonnosti v činnosti orgánů vyhledávání a přípravného vyšetřování. Praha 1963, str. 125. Savickij tu cituje A. J. Vyšinským redigovanou příručku „Zahájení trestního řízení“ vydanou v Moskvě v r. 1939.

<sup>34)</sup> Viz Savickij, V. M.: Nado-li reformirovat stadiju vozbužděníja ugolovnogo děla? Sovětskoje gosudarstvo i pravo, 1974, č. 8, str. 84.

<sup>35)</sup> Viz Fiala, J.: Pojem důkazu ve smyslu procesním. Stát a právo, 1967, č. 13, str. 40. Srov. též práci Kucové cit. v pozn. 20, str. 16–17.

<sup>36)</sup> Kalinin, M. I.: O socialističeskoj zakonnosti. Moskva 1958, str. 165.

<sup>37)</sup> Viz např. článek Viktorova cit. v pozn. 17, str. 383, a článek Žogina cit. v pozn. 28, str. 347. Viz též Usnesení ÚV KSSS a RM SSSR o opatřeních k zlepšení práce vyšetřovacího aparátu orgánů prokuratury a ochrany veřejného pořádku z 10. 12. 1965. Sovětskoje gosudarstvo i pravo, 1966, č. 4.

hodný a úspěšný boj s trestnou činností je podmiňován dodržováním práva a zákonných zájmů osobnosti<sup>38)</sup> a sama zákonnost je chápána jako dvojediný úkol (ochrana státu a společnosti a zároveň ochrana práv a zákonných zájmů jednotlivých sovětských občanů). Komplex těchto otázek je zároveň chápán nejen ze strany právní, ale i morální.<sup>39)</sup> Akcent na morální a politickou stránku porušování zákonnosti je pro sovětskou nauku příznačný. Např. Strogovič píše mj.: „Nesprávně provedené přípravné řízení, pohnání nevinného k trestní odpovědnosti a jeho odsouzení, ponechání pachatele neusvědčeného a nepotrestaného, vynesení nezákonného a neodůvodněného rozsudku, způsobuje vždy těžkou morální škodu konkrétním osobám společnosti, vždy ukazuje na bezohledný, nešetrný a nepřípustný poměr k morálním hodnotám, o které pečovat je neméně závazné a nezbytné než o materiální hodnoty.“<sup>40)</sup> Perlov připomíná, že některé základní zásady trestního řízení byly přímo diktovány „požadavky vysoké mravnosti“ a že „hrubé porušování procesních norem nutně vede v konečných důsledcích k oslabení boje s kriminalitou.“<sup>41)</sup> Tyto otázky jsou předmětem pozornosti i nejvyšších soudních orgánů.<sup>42)</sup>

Otázky etiky soudní, vyšetřovatelské a bezpečnostní práce se dostávají do popředí i v čs. právní a kriminalistické vědě a to nikoli jen v souvislosti s přípravou tzv. mezinárodního kodexu etiky policejní práce.<sup>43)</sup> Přitom je zřejmé, že mezi nejvýznamnější otázky etického charakteru patří řešení situací, ve kterých dochází k přímému střetnutí s osobou, proti které se vede řízení, tj. obviněným. Úprava vznesení obvinění se tak jeví jako zvlášť významný nejen právní, ale i morální institut. Nepochybně také z důvodů etických byl institut vznesení obvinění plně akceptován teorií i praxí.

Jen zcela ojediněle se v literatuře vyskytl nesouhlas a volání po úpravě dřívější. Takové názory vyjádřili Dvorský a Labuta, kteří pokládají vznesení i sdělení obvi-

<sup>38)</sup> Viz např. Ponomarev, I. B.: Obvinjajemyj v stadii predvaritelnogo rassledovaniya. Avtoreferat disertacii. Moskva 1971, str. 3, a práci Kucové cit. v pozn. 20, str. 59, 105.

<sup>39)</sup> Srov. tu podle Knappa, práce cit. v pozn. 11, str. 1068: „Etický problém socialistické zákonnosti je v tom, že sice socialistická zákonnost, pokud jde o aplikaci práva, nepožaduje dodržování norem etických, ale právních, avšak zároveň normy právní většinou obsahově koincidují i s určitou normou etickou, vyjadřují ji v právní podobě.“

<sup>40)</sup> Viz Strogovič, M. S.: Etika jako filozofická věda a soudní etika. Prokuratura, 1972, č. 5, str. 66. K téže problematice srov. další práce: Strogovič, M. S.: Soudní etika a její předmět a podstata. Prokuratura, 1972, č. 5, str. 62–68; Larin, A. M.: Rassledovaniye po ugovnomu delu. Planirovaniye, organizaciya. Moskva 1970, str. 36 a násl.; Pankratov, N.: Za přísne dodržování leninských principů práce s kádry. Prokuratura, 1972, č. 4, str. 32–34; Gorskiy, G. F.—Kokorev, L. D.—Kotov, D. P.: Suděbnaya etika. Někotoryye problemy nraствennyyh načal sovetskogo ugovnogo processa. Voronež 1973, str. 76 a násl.; Kotov, D. P.—Šichancov, G. G.: Psichologiya sledovatelja. Voronež 1977, str. 53 a násl., 57 a násl.; Strogovič, M. S.—Koreněvskij, Ju. V.—Zajcev, V. A.—Kiselev, Ja. S.: Problemy suděbnoj etiki. Moskva 1974.

<sup>41)</sup> Perlov, I. D.: Soudní etika. Prokuratura, 1971, č. 3, str. 48.

<sup>42)</sup> Viz např. nařízení (směrnice) pléna Nejvyššího soudu SSSR „O zlepšení organizace soudních procesů, zvýšení kulturnosti jejich provedení a zesílení výchovného působení soudní činnosti“ z 25. 10. 1967.

<sup>43)</sup> Viz článek Obziny cit. v pozn. 24, str. 1 a násl., a dále Pješčak, J.—Rajchart, Z.: Některé postřehy z 5. kongresu OSN v Ženevě o prevenci zločinnosti a zacházení s provinilci. Kriminalistický sborník 1977, č. 8, str. 454.

nění v platné právní úpravě za tak „zformalizováno, že pachatel je přesnou definicí podezření prakticky upozorněn na to, že pro ostatní jím spáchanou trestnou činnost nejsou důkazy“. K tomu pak dodávají, že „tím je vlastně (pachatel) naveden k popření ostatní trestné činnosti“.<sup>44)</sup> Jejich kritika nesporně vychází ze zcela nesprávného chápání celé koncepce, smyslu a struktury trestního řízení, byť i je zřejmě motivována zájmem, avšak jistě jednostranným, na úspěšnosti boje s kriminalitou. Stačí tu upozornit na základní rozpor a chybu, které se tito autoři dopouštějí: Buď důkazy o trestné činnosti existují, nebo neexistují. A neexistují-li, jakým právem lze kohokoli obviňovat nebo i podezírat?

#### 4. Základní zásady trestního řízení a vznesení obvinění

Institut vznesení obvinění patří mezi procesní instituty, které velmi koncentrovaně vyjadřují (popř. zajišťují realizaci) nejvýznamnější, základní zásady trestního řízení, tj. politickoprávní ideje prostupující celou koncepci, strukturu a úpravu trestního procesu. Dvě z těchto základních zásad, jako bezprostředně provedené též institutem vznesení obvinění (vedle zahájení vyšetřování),<sup>45)</sup> připomíná zvláště důvodová zpráva k trestnímu řádu z roku 1956: Vyjadřuje očekávání zákonodárce, že již zavedení těchto institutů bude mít značný význam, protože „občané budou stíháni jen v odůvodněných případech a dostane se jim plné možnosti obhajoby již na samém počátku vyšetřování“.

Ustanovením tr. řádu o vznesení obvinění je tedy především realizována první základní **zásada** trestního řízení „**stíhání jen ze zákonných důvodů**“, kterou výslovně vyjadřuje článek 30 čs. ústavy a ustanovení § 2 odst. 1 tr. ř.<sup>46)</sup> Vznesení obvinění je základní podmínkou vedení trestního řízení proti určité osobě v kterékoli fázi řízení: bez vznesení obvinění nikdo nemůže být nejen stíhán (použita proti němu specifická a nejkrasnější opatření trestního řízení), ale ani odsouzen a soudně potrestán.

Nejen z důvodů procesněprávních, ale zřejmě i právněpolitických se v trestním řádu, po specifické úpravě řízení o přečinech ve smyslu novely trestního řádu (zák. č. 149/1969 Sb.), objevila díkce o účincích návrhu na potrestání podaného prokurátorem v řízení o přečinech rovnajících se vznesení obvinění (§ 314b odst. 1 tr. ř.).

Vznést obvinění lze (a je nutno) jen za určité situace (na podkladě zákonem stanovených důvodů). V důsledku toho je vyloučena jakákoli

<sup>44)</sup> Dvorský, A.—Labuta, L.: K některým otázkám platné právní úpravy přípravného řízení v trestním procesu. Československá kriminalistika, 1974, č. 3, str. 227.

<sup>45)</sup> Původně byl institut zahájení trestního stíhání v čs. tr. řádu označen jako „zahájení vyšetřování“ vzhledem k tomu, že druhá forma přípravného řízení — vyhledávání — byla zavedena až novelou tr. řádu v r. 1965 (zák. č. 57/1965 Sb.).

<sup>46)</sup> Fatkulín správně poznamenává, že „svou podstatou je obvinění odvozeno od trestní odpovědnosti“ a že trestní odpovědnost a vznesení obvinění jsou „vzájemně podmíněné akty“. Viz Fatkulín, F. N.: Izměnenije obvinenija. Moskva 1971, str. 9.

volná úvaha či libovůle, proti komu a pro co užít prostředků daných trestním řádem k stíhání trestných činů a jejich pachatelů. Protože vznesení obvinění je institutem přípravného řízení a je konstruováno tak, že se uplatňuje již na počátku řízení, splývá faktické a formální trestní stíhání, alespoň v podstatné a rozhodující části. Trestní stíhání osob pro trestné činy tak již od počátku získává ráz oficiálnosti, je „úředně“ prohlášeno, zdůvodněno.

Institut vznesení obvinění jako jeden z nejvýznamnějších procesně-právních projevů zásady stíhání jen ze zákonných důvodů tak působí jako důležitý element ochrany práv a svobod občanů vůbec. Jestliže je totiž vznesení obvinění vázáno na zákonem stanovené podmínky, pak každý občan má jistotu, že proti němu bude použito krajních opatření trestního řízení jen za těchto podmínek. Pro všechny ostatní občany (tj. pro rozhodnou většinu společnosti), kteří se nedopustili trestného činu, to znamená téměř naprostou jistotu, že těchto prostředků proti nim nebude použito. Ve výjimečných případech, kdy shodou různých okolností a třeba i náhody dojde k vznesení obvinění proti nevinné osobě, pak v dalším řízení dojde k nápravě: stíhání dříve nebo později bude ukončeno způsobem anulujícím vznesené obvinění. Jak vyplývá ze statistických údajů, zhruba proti 1/3 osob stíhaných (obviněných) je ukončeno řízení již ve stadiu přípravném, není tedy tato třetina osob vůbec žalována.<sup>47)</sup>

Ne menší význam má ustanovení o vznesení obvinění i pro realizaci **zásady zajištění práva na obhajobu**. V té míře, v jaké toto ustanovení brání bezdůvodnému trestnímu stíhání občanů, zajišťuje i základní možnost zákonné obrany a obhajoby občanům, jestliže k jejich stíhání došlo. Právo na obhajobu, které patří mezi nejvýznamnější občanská práva a které výslovně vyjadřuje i ústava, by nemohlo být realizováno, jestliže by se osoba, proti které se řízení vede, nedověděla, že je stíhána a pro který trestný čin. Vznesení obvinění, resp. jeho oznámení osobě, které se především týká, tj. osobě označené ze spáchání trestného činu, je tak nejen formální, ale i faktickou podmínkou uplatnění práva na obhajobu a bezprostředním projevem resp. podmínkou zajištění tohoto práva. Jestliže by obviněný nevěděl, že je stíhán, nemělo by praktického smyslu nejen právo mít obhájce a jeho prostřednictvím se hájit, ale ani oprávnění obviněného sám se hájit, např. prostřednictvím své výpovědi, svými vyjádřeními k věci, opravnými prostředky apod.

Oznámení vzneseného obvinění osobě, proti které se vede trestní řízení, je tak významným úkonem, že se stalo až mezinárodněprávním požadavkem. Podle č. 9

<sup>47)</sup> V ČSSR v r. 1971 z 11 135 433 obyvatel starších 15 let bylo trestně stíháno 168 156 osob, přičemž na 120 003 těchto osob byla pak podána obžaloba; bylo tedy žalováno 71,4 % osob ze stíhaných. Za léta 1962–1971 se toto procento pohybuje od 50,8 % (není bez zajímavosti, že tomu tak bylo právě v r. 1968) až do zmíněných 71,4 % v r. 1971.

odst. 2 Mezinárodního paktu o lidských a politických právech jsou státy povinny upravit procesní řády a zajistit jejich realizaci tak, aby zatčený v době zatčení byl seznámen s důvody zatčení a byl informován o obviněních proti němu vznesených. Podle odst. 3 paktu „každý, kdo je obviněn z trestného činu, musí mít tyto minimální záruky: a) být neprodleně a podrobně informován v jazyce, jemuž rozumí, o povaze a důvodu obvinění proti němu...“<sup>48)</sup>

Institut vznesení obvinění v podobě, v jaké je koncipován, zajišťuje i realizaci **zásady legality** a **zásady oficiality**.

Rozhodnutí o vznesení obvinění může být dílem jen k tomu povolaného subjektu, tj. státního orgánu, výslovně k tomu zákonem zmocněného, tedy vyšetřovatele, vyhledávacího orgánu a popř. prokurátora. Tyto orgány přitom nejsou vázány stanoviskem či názorem kteréhokoli jiného orgánu či subjektu a postupují přitom zcela samostatně a nezávisle (což samozřejmě nelze chápat jako samostatnost a nezávislost pracovníka na nadřízených uvnitř příslušného orgánu, která může být různá podle druhu orgánu). Nezávislost vyšetřovatele a vyhledávacího orgánu je omezena jen důsledky vyplývajícími z postavení a oprávnění prokurátora vykonávajícího nad přípravným řízením dozor.

Příslušný orgán je povinen obvinění vznést, provést takto první i formální krok ke stíhání pachatele trestné činnosti, jsou-li pro to důvody (a nebrání-li tomu některé v zákoně uvedené okolnosti) a je povinen, v rámci následujícího řízení, se jím ex officio dále zabývat, tj. podstatu obvinění zcela objasnit, prokázat či zvrátit vinu obviněného. Přitom musí postupovat tak, aby zjistil pravdu v trestní věci, bez ohledu na to, zda bude totožná s obviněním či nikoli, zda obvinění bude potvrzeno či vyvráceno. Aniž se brání možnosti dalším procesním subjektům (popř. komukoli) dát podnět k zavedení trestního stíhání určité osoby, vznesení obvinění (a celé trestní řízení a jeho úkony) není vázáno na žádný návrh, formální podnět či subjektivní zájem.

Vzhledem k tomu, že po vznesení obvinění musí následovat vyšetřování a relativně velmi brzy musí dojít ke konečnému rozhodnutí (odsuzujícímu či zprošťujícímu rozsudku nebo zastavení trestního stíhání), institut vznesení obvinění působí velmi bezprostředně k realizaci smyslu právní moci a vykonatelnosti rozhodnutí: O skutku, který byl předmětem vznesení obvinění, bude v dohledné době závazně a nezměnitelně rozhodnuto.

Na postavení, práva a povinnosti subjektů řízení pak tyto důsledky působí tak, že osoba, která se dostane do postavení obviněného, získá jistotu, že se s konečnou platností rozhodne o její trestní věci.

I když účinky právní moci rozhodnutí (relativní nezměnitelnost a relativní závaznost) se projevují ve vztahu ke konečným (meritorním) rozhodnutím, v jistém smyslu lze tyto účinky vztáhnout i na vznesení obvi-

<sup>48)</sup> Citováno podle práce Přenosil, G.: Ochrana práv občana v trestním řízení a v zákoně o SNB. Studie ČSAV, 1969, č. 5, str. 12 a násl.

nění: Jestliže totiž vznesení obvinění nabude právní moci, pak skutek, kterého se týká, nebude již nikdy předmětem jiného (nového) trestního řízení.

Jestliže se pak vznesené obvinění nepodaří zcela potvrdit, ač jsou vyčerpány všechny zákonem předepsané či dovolené možnosti vyšetřování, v takovém momentu (etapě řízení) dochází k ukončení řízení proti obviněnému, na kterého se pak musí hledět jako na nevinného. Tady se pak uplatní **zásada presumpce nevin**y. Přes existenci vzneseného obvinění, které bylo svého času zákonné a důvodné, meritorní rozhodnutí, které naváže na vznesené obvinění a bude konstatovat nemožnost plného potvrzení viny obviněného, bude vlastně konstatovat nevinu obviněného.

Princip presumpce neviny se však projevuje již tím, že nevzniknou-li zákonem předepsané dostatečné důvody k vznesení obvinění, nelze nikoho již ani stíhat (nelze jej podrobit zákonným omezením).<sup>49)</sup> Jde tu o jakýsi širší smysl a význam této základní zásady, která tím, že vyjadřuje pochybnost ve prospěch třeba i pravděpodobného viníka, také (je-li promítnuta do nároků, jaké požaduje vznesení obvinění) nepřipouští již obvinění osoby, proti které není dostatek důvodů k samotnému obvinění.

Vztah zásady presumpce neviny a vznesení obvinění je ovšem třeba chápat již tak, že vznesení obvinění není totéž co vina, a že tedy tento akt v žádném případě, byť i by se výjimečně, materiálně či přesvědčením určitých orgánů vině mohl rovnat, není totožný s aktem viny.

Projevuje se tu priorita presumpce neviny jako jedné z vedoucích politickoprávních zásad trestního řízení. Vznesení obvinění musí být pro-  
věřeno ještě celým průběhem přípravného a dalšího řízení, takže může být změněno nebo i popřeno, např. v důsledku námitek obviněného proti obvinění a použitím prostředků trestního řádu vyplývajících z účinků vzneseného obvinění.<sup>50)</sup>

Vznesením obvinění se však nejen nekonstatuje vina obviněného, ale obviněnému ani nevzniká povinnost obviňující tvrzení vyvracet. Je tedy naprosto nemyslitelná např. taková praxe, aby vyšetřovatel, který doka-

<sup>49)</sup> Srov. Oravec, L.: Presumpcia neviny v čl. trestnom práve. Prokuratura, 1972, č. 3, str. 44, a práci Burda, A.: Ústavní zásada zjišťování skutečného stavu věci v trestním řízení soudním. Praha 1966, str. 80 a násl. Srov. též podle Císařové, že presumpce neviny se uplatňuje již od okamžiku rozhodnutí o vznesení obvinění, přičemž vznesení obvinění není prejudiciální pro další rozhodnutí. Císařová, D.: Princip presumpce neviny. Stát a právo, 1964, č. 10, str. 141 a násl. Srov. dále poznámku Viktorova v tom smyslu, že není správné stavět proti sobě princip objektivní pravdy a princip presumpce neviny (práce cit. v pozn. 25, str. 15).

<sup>50)</sup> Srov. tu kritiku názorů, podle kterých, jakoby v souladu s presumpcí neviny, bylo třeba zjistit vinu již při vznesení obvinění, v recenzi Larin, A. M.: E. G. Martinčík, Garantiji prav obvinjajemogo v sudě pėrvoj instanciji. Izd. Štiinca, Kišiněv 1975, 218 str. Sovětskoje gosudarstvo i pravo, 1977, č. 7, str. 160. K presumpci neviny jako závažnému etickému principu viz zejména práci Strogoviče, Koreněvského, Zajceva a Kiseleva cit. v pozn. 40, str. 72 a násl.

zování dovedl až k tomu, že mohl důvodně a podle zákona vznést obvinění, přesunul důkazní břemeno na obviněného a domníval se, že nebudou-li (obviněným, resp. kýmkoli dalším) obviňující důkazy popřeny či vyvráceny, že obviněný je vinen a může být odsouzen. Nesprávnost teze A. J. Vyšinského o přesunu důkazního břemene na obviněného (formulovaná tak, že „dokazování okolností vyvracejících obvinění stíhá obviněného“, <sup>51)</sup> jako hrubě odporující zásadě presumpce nevinu, je evidentní.<sup>52)</sup>

Fiala k tomu výstižně napsal, z hlediska realizace zásady vyhledávací: „... princip vyhledávací je postaven na hlavu, když sama skutečnost, že je někdo postaven před orgán trestního řízení, se často považovala za dostačující, aby se mělo za to, že příslušná skutková podstata je splněna, a aby se požadovalo na účastníku řízení, aby dokazoval, že tomu tak není.“<sup>53)</sup>

Rozhodnutí o vznesení obvinění může vyšetřovatel vydat jen na podkladě skutečností, které zjistil. V kterékoli fázi řízení je přitom vázán **zásadou vyhledávací**, která je trestním řádem formulována jako povinnost zjišťovat závažné skutečnosti bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch či neprospěch obviněného. I když je tato zásada vyjadřována výslovně ve vztahu až k obviněnému (§ 2 odst. 5 tr. ř.), nemůže být pochyb o tom, že její platnost je širší: uplatní se již v době před vznesením obvinění (a popř. i před zahájením trestního stíhání), neboť vyšetřovatel i v této fázi řízení musí zjišťovat všechny relevantní skutečnosti ukazující na vinu či nevinu určité osoby (popř. zda byl či nebyl spáchán trestný čin). Je zřejmé, že jiný postup by mohl vést ke zbytečným chybám a zbytečné práci a mohl by mít za následek i častější obvinění nevinné osoby a větší možnosti úniku skutečného pachatele.

Při rozhodování o vznesení obvinění se výrazně uplatní i **zásada volného hodnocení důkazů**, neboť rozhodnutí o vznesení obvinění se musí opírat o provedené důkazy.<sup>54)</sup>

Institut vznesení obvinění bezprostředně působí i při uplatňování nejvýznamnější zásady socialistického trestního řízení — zásady **objektivní pravdy**. Této zásadě slouží např. tím, že již na počátku řízení umožňuje

<sup>51)</sup> Vyšinskij, A. J.: *Teorie soudních důkazů v sovětském právu*. Praha 1950, str. 265. Dlužno však poznamenat, že Vyšinskij na jiném místě v téže práci (str. 296 až 297) obecně popírá povinnost obviněného dokazovat svoji nevinu, cituje k tomu judikaturu a kritizuje některé procesualisty za požadavek odstranit ze sovětského procesu pravidlo in dubio pro reo.

<sup>52)</sup> Není třeba opakovat širokou kritiku uvedené nesprávné teze Vyšinského v právní literatuře. Z mnoha viz např. Čchikvadzeho práci cit. v pozn. 19, str. 436 až 437, a článek Růžek, A.: *Povinnost dokazovat a důkazní břemeno*. Stát a právo, 1967, č. 13, str. 117 a násl. Růžek také přesvědčivě dovedl, že „operovat pojmy důkazní povinnost a důkazní břemeno v trestním řízení nemá smysl“, právě vzhledem k principu presumpce nevinu (tamtéž, str. 123).

<sup>53)</sup> Viz práce uvedená v pozn. 35, str. 14.

<sup>54)</sup> K této otázce viz podrobnější výklad v části druhé disertace cit. v pozn. 1 (v souvislosti s výkladem vnitřního přesvědčení vyšetřovatele o důvodnosti obvinění).

zapojit do zjišťování skutečného stavu věci subjekt, který je nejvíce zainteresován na výsledku řízení. Přitom tento subjekt se dostává do pozice, ve které může nejspíše přispět k objasnění věci: Obviněný, který ví z čeho je obviněn, může svou výpovědí, důkazními návrhy a kritikou důkazů jeho vinu prokazujících, účinně vyvracet nepravdy, nevěrohodná zjištění a pochybná tvrzení, poukazovat na mezery v důkazní situaci a neúplnost dokazování.<sup>55)</sup> I v případě, že obviněný je vinen a vinu popírá, nelze přehlédnout význam účasti obviněného na dokazování a tedy na zjišťování pravdy: Jeho námitky jsou nejpřirozenější a někdy i „nejkvalifikovanější“ oponenturou vzneseného obvinění, která vede vyšetřovatele k tomu, aby neopomněl prověřit a vyvrátit všechny jiné možnosti a varianty, provést všechny potřebné důkazy a objasnit všechny okolnosti. Pokud pak obviněný, který je materiálně viníkem, vůbec odmítá vypovídat a ani nekritizuje vznesené obvinění a popř. i obhájce je nečinný, neměla by být taková situace v zásadě jinou: Vyšetřovatel musí prověřit všechny eventuální námitky proti vznesenému obvinění tak, jako by je sám obviněný (či obhájce) přednesl, doslova se „vmyslet“ do pozice obviněného a tak dospět cestou vyvrácení všech jiných možností (verzí) k jedinému pravdivému závěru.

Zřetelně vystupuje do popředí i souvislost institutu vznesení obvinění a **zásady obžalovací**: Až na výjimky (např. některé případy zastavení trestního stíhání v přípravném řízení), vznesení obvinění vždy váže další stadia či etapy procesu (podání obžaloby, řízení před soudem) a meritorní rozhodnutí. Z ustanovení § 176 odst. 2 tr. ř. vyplývá, že obžaloba může být podána jen pro skutek, pro který bylo vzneseno obvinění. Bez obžaloby pak nemůže dojít k řízení před soudem a k rozsudku. Vznesení obvinění se tak v jistém smyslu projevuje jako prodloužení některých účinků obžalovací zásady do přípravného řízení. Vzhledem k mimořádným, zejména politickoprávním důsledkům a akcentu, jaký je v teorii přikládán realizaci zásady obžalovací a vlivu této zásady na strukturu a koncepci trestního řízení, je o této problematice pojednáno zvláště, v následující části.

## 5. Struktura a koncepce trestního řízení a institut vznesení obvinění

Především je třeba připomenout názory,, které se svého času objevovaly v právní literatuře, podle nichž institut vznesení obvinění údajně prolomil **inkviziční charakter přípravného řízení** ve prospěch realizace zásady

<sup>55)</sup> Srov. k tomu sovětskou učebnici cit. v pozn. 26, str. 438–443. Viz tu dále výtky Nejvyššího soudu ČSSR k praxi nedostatečného prošetření obhajoby obviněného jako jedné z podmínek zjištění objektivní pravdy (Nejvyšší soud o trestním řízení. Sborník směrnic, stanovisek a soudní zhodnocení praxe pléna a prezidia Nejvyššího soudu 1962–1968. Praha 1974, str. 57 a násl.).

obžalovací, a že tento vývoj dále pokračoval novelou tr. řádu z r. 1965, kdy byla významně rozšířena práva obhajoby v přípravném řízení konaném formou vyšetřování.

Tak např. Štěpán napsal: „Zásadní obrat zákonodárné koncepce přípravného řízení nastal v ČSSR teprve po celostátní konferenci KSČ v roce 1956. Od tohoto historického mezníku je československé zákonodárství názorným příkladem toho, že pokrokový vývoj moderního trestního procesu, a tedy především procesu socialistických států, musí jít cestou odstraňování inkvizičních prvků řízení...“<sup>56)</sup>

Podobně psali i Matiašek a Bárta: „Nelze totiž přehlédnout, že od poloviny minulého století až do roku 1956 (nejméně) se vyznačovalo přípravné řízení v ČSSR přepjatou tajností. Bylo to řízení inkvizičního typu, v němž měl obviněný velmi málo práv...“<sup>57)</sup> Matiašek tyto názory později rozvíjel až k demagogickému obecnému odsouzení současné trestněprocesní úpravy.<sup>58)</sup> Štěpán a Boček uvedli mj.: „Dřívější podoba přípravného řízení vycházela z jediné jeho funkce: všemi prostředky zjistit objektivní pravdu. Vstupem obhájce do tohoto stadia trestního řízení se situace kvalitativně mění... Tím se mění i podstata přípravného řízení, zbavuje se zbytečné tajnosti a nabývá demokratických podob.“<sup>59)</sup>

Charakteristika změn trestněprocesní úpravy vyjádřená v citovaných názorech svědčí tomu, že uvedení autoři přijali tyto změny, stejně jako odborná i širší veřejnost, velmi kladně. Problematický je však důraz spočívající v negaci minulé úpravy a přílišné zdůrazňování jejího dřívějšího „inkvizičního“ charakteru. Tento moment vystupuje do popředí zejména potud, pokud je v těchto projevech inkviziční (vyšetřovací) princip ztotožňován s pojmy „inkvizice“, „inkvizičnost“, „inkviziční prvky“, tedy s projevy realizace inkviziční zásady v historickém (středověkém) procesu, a pokud se tím chce dosáhnout peiorativního účinku takového srovnání.<sup>60)</sup>

S takovým účelovým přístupem a akcentem zřejmě nesouhlasil Růžek, který mj. uvedl: „Přípravné řízení se tím, že v něm není uplatněna zásada obžalovací, nestává inkvizičním. Svou podstatou, důsledným prosazením demokratických principů v něm, je naše přípravné řízení něčím docela jiným.“ Jako určitá výtka tendencím popírat demokratismus celého systému trestního řízení pak vyznívá následující Růžkova věta: „K tomu

<sup>56)</sup> Štěpán, J.: K některým otázkám přípravného řízení. Zprávy advokacie, zvl. číslo, str. 6. V článku napsaném později s Bočkem se Štěpán poopravil, nepopíral již inkviziční charakter přípravného řízení, a to i v nynější podobě. Viz Štěpán, J.—Boček, O.: K účasti obhájce ve vyšetřování. Socialistická zákonnost, 1968, č. 3/4, str. 230.

<sup>57)</sup> Matiašek, J.—Bárta, B.: Několik poznámek k obhajobě v přípravném řízení. Zprávy advokacie, 1967, č. 3, str. 75.

<sup>58)</sup> Svědčí o tom Matiaškovy výrazy, jaké používal, např. „výpotek Čepičkovy dvouletky“, „typ procesu využívaný a zneužívaný fašistickými režimy“ aj. Viz Matiašek, J.: Naivita nebo záměr? Kriminalistický přehled, 1969, č. 3. Srov. k tomu polemiku v článku Vojna, P.: Ještě k názorovým neshodám kolem problému vyšetřování. Kriminalistický sborník, 1970, č. 6.

<sup>59)</sup> Viz článek cit. v pozn. 56, str. 228.

<sup>60)</sup> Srov. kritiku v podobném smyslu v článku Bauer, M.—Vojna, P.: K charakteru přípravného řízení a poslání obhajoby. Socialistická zákonnost, 1968, č. 3/4, str. 239.

pak, abychom některou zásadu považovali za základní zásadu trestního řízení, není třeba, aby byla uplatněna nutně ve všech stádiích trestního řízení.<sup>61)</sup>

Rovněž přílišné zdůrazňování předností „kontradiktorního“ principu je dost pochybné (jak bude ještě dále zmíněno) a není bez zajímavosti, že výhradu v tomto smyslu vůči podobným názorům v Československu (v tomto případě na semináři čs. advokacie) musil připojit i známý pokrokový francouzský advokát Nordman, který mj. uvedl: „Předně bych chtěl poopravit nesprávnost **zde** používaného termínu pro přípravné řízení. Postavení zájmu obhajoby a zájmů celé společnosti koinciduje, není však kontradiktorní. Tato nepřesnost vede totiž k nesprávným závěrům a požadavkům.“<sup>62)</sup>

Problém je také v tom, že zmíněné projevy mohly být pochopeny jako program dosáhnout v přípravném řízení úplnou kontradiktornost. A od programu všezahrnujícího „kontradiktorního“ principu v řízení je také již jen krok k tomu, aby účast „druhé strany“ (tj. prakticky obhájce) byla pokládána za hlavní, či snad dokonce za jedinou záruku zákonnosti postupu orgánů činných v trestním řízení.<sup>63)</sup> Zároveň tím lze pak popřít záruky spočívající v politickoprávní odpovědnosti orgánů trestního řízení, v jejich schopnosti postupovat objektivně a podle zákona v souladu s právními, kriminalistickými i etickými normami boje s kriminalitou.<sup>64)</sup>

Jak by přitom ovšem byly řešeny takové otázky, jako např. vyhledávání důkazů kriminalistickobezpečnostními způsoby a prostředky, a zda by nebylo nutno nově koncipovat obdobu policejního předprocesního stadia se všemi negativními důsledky známými z buržoazních koncepcí procesu, to v takových projevech vždy chybělo.<sup>65)</sup>

<sup>61)</sup> Růžek, A.: Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení. Praha 1964, str. 171.

<sup>62)</sup> Citováno podle článku Bauera a Vojny uvedeném v pozn. 60, str. 238. Není bez zajímavosti, že tyto výroky Nordmana se při publikování diskuse na zmíněném semináři v časopise Zprávy advokacie, 1967, č. 2, str. 107 a násl., „ztratily“.

<sup>63)</sup> Srov. výše cit. článek Bauera a Vojny, str. 237. Dále kritiku v podobném smyslu ve vystoupení Bartuška, J.: Diskusní příspěvek na II. celostátní konferenci čs. advokacie. Zprávy advokacie, 1967, str. 20.

<sup>64)</sup> Srov. článek Bauera a Vojny cit. v pozn. 60, str. 241.

<sup>65)</sup> Na to se důrazně upozorňovalo v článcích Šturma, J.: Zkušenosti s uplatňováním obhajoby ve vyšetřování očima vyšetřovatele VB. Zprávy advokacie, 1967, č. 2, str. 122; Šturma, J.—Vojna, P.: Úvaha k některým základním relacím, koncepčním a vztahovým otázkám procesu vyšetřování trestných činů. Československá kriminalistika, 1968, č. 3; Vojna, P.: Procesní vyšetřování nebo neformální objasňování trestné činnosti? Československá kriminalistika, 1971, č. 1; Vojna, P.: Kriminální služba a vyšetřující soudci — ano či ne? Kriminalistický sborník, 1969, č. 2. Viz též chápání otázky „vzájemné vázanosti“ úspěšnosti boje s kriminalitou a zajištění práv obviněného v pracích sovětských autorů tak, jak bylo vpředu uvedeno v textu navazujícím na pozn. 38, a podobné stanovisko vyjádřené Obzinou k zákonu o SNB: (Zákon) ... „na jedné straně dává potřebné prostředky mocenskému orgánu státu ..., na druhé straně zabezpečuje všechny právní jistoty a svobody občanů ... (a) vyváženost obou těchto složek ...“. Obzina, J.: Projev na zasedání Federálního shromáždění ČSSR dne 24. 4. 1974. Příloha časopisu Bezpečnost, 1974, č. 11, str. 5.

Kritika „inkvizičnosti“ platné úpravy přípravného řízení trestního (a prosazování „kontradiktornosti“ již do tohoto stadia procesu), bez ohledu na věcnou opodstatněnost a reálnost takových názorů, dostávala pak novou rovinu v okamžiku, kdy se otevřeněji začala projevovat společenskopolitická krize v ČSSR, tj. v r. 1968–1969. Požadavkem „kontradiktornosti“ bylo totiž možno teoreticky odůvodnit likvidaci vyšetřovacího aparátu ve Sboru národní bezpečnosti, zejména pak u složky Státní bezpečnosti.<sup>66)</sup> Přitom ovšem bylo všeobecně známo, že ani zřízením instituce vyšetřujících soudců (a tím méně všezahrnujícího vyšetřování u prokuratury) by nebyla odstraněna „inkvizičnost“ tohoto řízení, kterému by ostatně předcházelo ještě další, neformální a inkviziční policejní řízení.

Volání po „kontradiktornosti“ tak v té době bylo zřejmým projevem snahy co možná nejvíce odzbrojit mocenské složky státu a zapadalo i do celého kontextu nemarxisticky a netřídně formulovaných idejí a proklamací týkajících se vztahu občana a společnosti.<sup>67)</sup> K tomu byly znovu objevovány a do legislativních návrhů anachronicky roubovány teorie, které pronikly (jako např. teorie dělby moci) až do stranických dokumentů.<sup>68)</sup> Teorii dělby moci byly také vlastně zdůvodňovány požadavky úplného (až resortního) oddělení bezpečnostní (operativně pátrací) činnosti od vyšetřování.<sup>69)</sup> Přitom se samozřejmě přehlíželo, že oddělení vyšetřovací a operativně pátrací činnosti bylo v potřebné míře již realizováno, v duchu usnesení PÚV KSČ ze 17. 12. 1963, zák. č. 70/1965 Sb., o SNB a procesní samostatnosti vyšetřovatelů (novelou trestního řádu č. 57/1965).

Nutno zde poznamenat, že vůbec návrhy a požadavky směřující k posílení zákonnosti a ochrany práv jednotlivce – často subjektivně poctivě myšlené – ztrácely svůj smysl, jakmile byly doprovázeny projevy krajní nedůvěry v mocenský aparát socialistického státu, jmenovitě pak ve složky bezpečnostní, a jakmile se staly projevem celkové linie podceňování významu trestního práva a bagatelizování významu trestního postihu ve všech sférách.<sup>70)</sup>

<sup>66)</sup> Směřovala k tomu mj. dohoda (příkaz) bývalého ministra vnitra ČSSR Pavla a bývalého generálního prokurátora dr. Čeřovského z léta 1968 a odmínání prakticky všech věcí z příslušnosti vyšetřovatelů StB. Nečekalo se ani na zákonnou úpravu a bylo využito dosavadních ustanovení § 174 odst. 2 písm. g) trestního řádu. Srov. k tomu Vojna, P.: Poslání a postavení Veřejné bezpečnosti ve státních orgánech. Právník, 1972, č. 1/2, str. 129; Šturma, J.: 25 let československé kriminalistiky. K otázce vývoje přípravného řízení trestního – vyšetřování ve Veřejné bezpečnosti. Československá kriminalistika, 1970, č. 2, str. 106, a vystoupení Obziny cit. v pozn. 65, str. 4.

<sup>67)</sup> Jsou tím na mysli zejména projevy mnohých tehdejších předních funkcionářů, které zcela nemarxisticky formulovaly otázku priority ochrany jednotlivce proti zájmům celku (celospolečenským zájmům).

<sup>68)</sup> Srov. např. program ÚV KSČ z r. 1968 k tzv. „dělbě moci“. Teorii dělby moci lze najít i v projevech některých právníků z té doby, např. v článku Lachout, V.: Soudy v naší společnosti. Socialistická zákonnost, 1968, č. 6, str. 344.

<sup>69)</sup> Viz Mach, L.: K aktuálním otázkám trestního procesu. Socialistická zákonnost, 1968, č. 6, str. 498, a též autor: IX. plenární zasedání sekce trestního práva PÚMS. Socialistická zákonnost 1968, č. 8, str. 327.

<sup>70)</sup> Srov. Aktuální problémy československé socialistické vědy o státu a právu ve světle XIV. sjezdu KSČ a XXIV. sjezdu KSSS. Úvod do diskuse. VK věd o státu

Úsilí dosáhnout kontradiktornosti v přípravném řízení v těchto letech nemělo ovšem vždy jen obecný a neurčitý charakter. Svědčí o tom např. extrémní požadavek, jehož realizace by mohla mít za následek faktické veto obhájce v přípravném řízení, který vyjádřil Mlynář. K další koncepci přípravného řízení vyslovil názor, že obhájce, pod sankcí neplatnosti úkonů, by se měl — a musil — zúčastnit všech úkonů, kterých se musí a chce zúčastnit sám obviněný.<sup>71)</sup> Podobného dosahu je i názor, že bez porušení práv obhajoby nemohou být prováděny vyšetřovací úkony v době, kdy obviněnému ještě plyne lhůta ke zvolení obhájce podle § 38 odst. 1 tr. ř.<sup>72)</sup> Za přehnané v témž smyslu je třeba pokládat i široce reklamované požadavky, podle kterých, dokonce de lege lata, obhájci (a také obvinění) jsou oprávněni předběžně prozkoumávat důkazy, které navrhuji,<sup>73)</sup> a některé další podobné, velmi jednostranně formulované návrhy.<sup>74)</sup>

Kritika požadavků zavést „kontradiktorní“ princip do přípravného řízení nemá znamenat, že v některých směrech by nebylo možno využít kontradiktorních prvků k dalšímu prohloubení zákonosti a demokratismu procesu, že by v přípravném řízení tyto elementy byly zcela nežádoucí a škodlivé. Má se tím na mysli závěrečný úsek přípravného řízení, kde již jsou shromážděny potřebné fakty a kde — v zájmu urychlení trestního stíhání i prověření důvodnosti dalšího stíhání — by bylo možno uvažovat např. o soudní přezkoumatelnosti vzneseného obvinění.<sup>75)</sup> Pozitivní zkušenosti, které jsou z úpravy týkající se rozšířených práv obhajoby a ze soudní kontroly některých nejzávažnějších zajišťovacích zásahů již v přípravném řízení (§ 146a tr. ř.), takový vývoj umožňují.<sup>76)</sup> Přitom však je vždy třeba hledět na to, aby předmětné úpravy zbytečně nekomplikovaly práci orgánů trestního řízení a nezužovaly prostor

a právu ČSAV, Praha 1971, str. 52, a dále Pješčak, J.: Úkoly věd o státu a právu v ČSSR. Hlavní referát přednesený na stranickém semináři dne 23. 5. 1973. In: Sborník materiálů VK věd o státu a právu ČSAV. Praha 1973, str. 34 a násl.

<sup>71)</sup> Viz K otázkám přípravného řízení trestního a výkonu trestu. Diskuse. Právník, 1964, č. 10, str. 926 a násl.

<sup>72)</sup> Viz článek Štěpána a Bočka cit. v pozn. 56, str. 232. Výjimka je tu připouštěna jen u takových neodkladných úkonů, „které není možno odložit ani o tak krátkou dobu, jakou vyžaduje telefonické vyrozumění obhájce“.

<sup>73)</sup> Viz např. Friml, K.: Opatřování a prověřování důkazních návrhů obhájcem. Zprávy advokacie, 1967, č. 2, str. 104 a násl., a Mandák, V.: Jsou obviněný a obhájce oprávněni vyhledávat a prověřovat prameny důkazů? Kriminalistický přehled, 1969, č. 2. Není bez zajímavosti, že s podobnými názory, prosazovanými snad výlučně jen teoretiky či praktiky vycházejícími z pozic advokacie, vyjádřil souhlas právník kriminalisticky zaměřený, totiž Holý. Viz Holý, J.: Ještě k obhajobě obviněného v přípravném řízení. Kriminalistický přehled, 1967, č. 4, str. 57. Holý vyjádřil zároveň názor, že vyšetřovatel se má snažit „obhájce předběhnout“. Srov. podrobnou kritiku těchto názorů v článku Vojna, P.: Jsou obviněný a obhájce opravdu oprávněni vyhledávat a prověřovat prameny důkazů? Československá kriminalistika, 1970, č. 4.

<sup>74)</sup> Viz např. Mandák, V.: Zásahy do osobní svobody obviněného podle čs. trestního práva procesního ve světle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Československá kriminalistika, 1969, č. 1, a redakční poznámku uvedenou k tomuto článku (str. 52 tamtéž).

<sup>75)</sup> K tomu viz blíže v disertaci uvedené v pozn. 1, část III, oddíl druhý.

<sup>76)</sup> Jen zcela výjimečně se objevují názory retardace, vystupující např. proti rozšířeným oprávněním obhajoby. Např. již zmíněný Dvorský a Labuta (v článku cit. v pozn. 44, str. 230) dospěli až k poněkud přehnanému tvrzení, že „... způsobem ve světě zcela ojedinělým poskytuje platný právní řád obhajobě možnost bránit zákonnému postihu pachatelů trestných činů“.

účinného boje s kriminalitou. Obecné zavedení „kontradiktorního“ principu do přípravného řízení by ovšem k takovým důsledkům nepochybně vedlo.

Na otázku „kontradiktornosti“ přípravného řízení úzce navazuje problém **celkové struktury a koncepce trestního procesu.**

Čs. trestní proces, obdobně jako jiné úpravy v evropských socialistických zemích, je budován na principu důsledně oddělených stadií (přípravné, před soudem a vykonávací), ve kterých — s určitými výjimkami — působí různé rozhodovací a výkonné orgány. Procesní úpravu přitom mj. charakterizuje značný vliv a význam přípravného řízení pro další stadia postupu. V podstatě je možno konstatovat, že rozsah i obsah přípravného řízení určuje rozsah a obsah soudního projednávání a že řízení před soudem — přes svrchovanost pravomoci soudu věc objasnit a rozhodnout — má převážně (fakticky) charakter prověřující a kontrolní.

Vznesení obvinění je v jistém smyslu pro přípravné řízení tím, čím je obžaloba pro řízení před soudem. Kromě toho je vznesení obvinění pro obžalobu tím, čím je obžaloba pro rozsudek. Konstrukce vznesení obvinění v té podobě, v jaké je provedena v čs. procesu, ve kterém má přípravné řízení značný vliv na konečné rozhodnutí, je proto zcela logickým důsledkem celé struktury procesu.

Otázkou, zda je dobré či špatné, že v československém trestním řízení má přípravné řízení tak značný význam (čímž je, či může být, oslabován význam stadia řízení před soudem), se tu nelze podrobněji zabývat.

Je však nutno poznamenat, že koncepce „významného“ přípravného řízení patrně není nikterak náhodným jevem, že jisté posilování úlohy přípravného řízení zřejmě souvisí se zákonitou reakcí na vývoj, kvantitu a kvalitu kriminality, skutečné (včetně latentní) i potenciální. Tato tendence má v jistém ohledu i společného jmenovatele daného neustále rostoucí komplikovaností společenských vztahů moderní a vyspělé společnosti, ať kapitalistické nebo socialistické.

Tím samozřejmě není popírána třídní podstata trestné činnosti vůbec a zvláště i skutečnost, že nesmířitelné a neustále rostoucí rozpory uvnitř kapitalistické společnosti jsou hlavním zdrojem kvality i kvantity kriminality v této společnosti.

V socialistické společnosti nelze přehlížet konflikty vznikající z různých příčin, resp. komplexu těchto příčin (rozpory socialistické společnosti a budování socialismu a komunismu, přežitky buržoazní společnosti v myšlení, vztazích, morálce apod., ideologické a jiné rozpory, působení třídně nepřátelských živlů proti socialistickému zřízení ze zahraničí atd.). Tyto rozpory v určitých fázích mohou nabýt až hrozivého rozsahu, jak se lze o tom přesvědčit z událostí maďarských a polských v r. 1956 a československých v r. 1968–1969.<sup>77)</sup>

<sup>77)</sup> Srov. k tomu zejména: Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ z 11. 12. 1970. Příloha Rudého práva, leden 1971, str. 15; dále Pješčak, J.: Některé základní otázky boje s kriminalitou, zvláště s hospodářskou kriminalitou. Kriminalistický sborník, 1971, č. 1, a Obzina, J.: K aktuálním otázkám bezpečnostní politiky KSČ. Praha 1976, zejm. str. 33 a násled., 43 a násled., 69 a násled.

Komplikovanost společenských vztahů determinuje i značnou složitost, kvalifikovanost a v jistém smyslu i nebezpečnost trestné činnosti, a tím i náročnost jejího odhalení a objasnění.

Tuto patrně objektivní tendenci buržoazní státy řeší tak, že značně rozšiřují faktickou kompetenci policie a zpravodajské činnosti a nechávají v podstatě bez povšimnutí procesní úpravu, zpravidla jen velmi formálně zaručující demokratismus a humanismus řízení. Vzhledem k třídněpolitickým poměrům zřejmě ani jinak postupovat nemohou.<sup>78)</sup>

Socialistické trestněprocesní systémy, které musily čelit objektivně stejnému (a v některých situacích a společenských výkyvech i většímu) nebezpečí, byly s to zachytit tuto novou kvalitu kriminality sice také někdy i posílením kompetence bezpečnostního aparátu, avšak v zásadě tak, že důsledně provedly „zprocesnění“ jeho postupu zahrnující až detailní právní úpravu použití kriminalistickobezpečnostních metod, prostředků, postupů a operací. Nelze přehlédnout, že ve všech socialistických zemích je přípravné řízení velmi podrobně procesně reglementováno, že je podrobně upraven postup orgánů činných v trestním řízení v přípravném řízení bez ohledu na to, že mezi těmito orgány jsou i orgány bezpečnostního charakteru. Toto stadium se podrobností úpravy vyrovnává řízení před soudem. Detailní úprava postupu při provádění jednotlivých procesních úkonů, zejména zajišťovacích a důkazních, které v přípravném řízení tvoří jádro celého procesu, je o to významnější, že přípravné řízení je neveřejného charakteru. Tyto okolnosti dokazují kvalitu úprav socialistického procesu, jeho demokratismus a kulturní vyspělost.

Některých těchto momentů si byl zřejmě vědom svého času i Štěpán, který přiznal opodstatněnost tendencí posilovat význam přípravného řízení (v důsledku rozmachu kriminalistické vědy, v zájmu nutného požadavku vysoké organizovanosti bezpečnostního aparátu, daného zejména narůstající složitostí společenských vztahů, složitostí trestných činů i zvyšujícími se nároky na kvalitu důkazního procesu v moderní době).<sup>79)</sup> Štěpán zřejmě vystihl tuto tendenci, a proto také nebrojil proti současnému významu a koncepci přípravného řízení, nýbrž snažil se v něm „pouze“ prosadit maximum „kontradiktornosti“. Výslovně také prohlašoval, že není žádoucí, aby v trestním řízení soud, který má rozhodovat, sám věc „vyšetřoval“; stal by se sám inkvirentem a ztratil by předpoklady objektivitě zcela nestranně rozhodujícího soudce.<sup>80)</sup>

<sup>78)</sup> Srov. tu doklady o tom, že buržoazní společnost není s to řešit stále narůstající problém zločinnosti. Viz tu zejména informace z kongresů OSN k zločinnosti, např. v článku Pješáka a Rajcharta, uvedeném v pozn. 43, str. 455.

<sup>79)</sup> Štěpán, J.: Účel a rozsah přípravného řízení a jeho poměr k hlavnímu líčení. Právník, 1967, č. 8, str. 720.

<sup>80)</sup> Štěpán, J.: Některé rysy zahraničních úprav přípravného řízení trestního. Referát na zasedání sekce trestního práva PÚMS v Tálech 27.–30. 5. 1968. Srov. k této problematice některé myšlenky Burdy, který chápe roli soudního řízení jako „prověřující důkazní materiál získaný v přípravném řízení“ a kvalitu soudního řízení jako „určenou kvalitou přípravného řízení“, „kvalitou procesního postupu v něm“. Burda, A.: Přípravné řízení trestní. Socialistické soudnictví, 1967, č. 3/4, str. 175

Přitom patrně nelze vycházet jen z čistě juristického a jinak zcela logického pojetí, jako to např. učinili Doležal a Císařová, kteří svého času k velmi diskutované otázce, zda zřídit instituci vyšetřujících soudců, vyslovili požadavek nejprve vyřešit smysl a koncepci přípravného řízení a jeho vztah k hlavnímu líčení a pak teprve řešit otázku instituce, která přípravné řízení povede, jak bude organizačně vybudována a komu podřízena.<sup>81)</sup>

Srov. tu také názor, že hlavní líčení by mělo výsledky přípravného řízení přejímat jen minimálně<sup>82)</sup> a projevy nesouhlasu s argumenty Štěpánovými o nutné tendenci k posílení přípravného řízení, kdy je popírána — mj. i s odvoláním na Solnaře<sup>83)</sup> — možnost nějaké „třetí“ koncepce.<sup>84)</sup>

Při řešení komplexu těchto otázek je třeba mít vždy na paměti, že celková stavba, struktura a koncepce trestního procesu je koneckonců vždy závislá na třídně politických vztazích. Ty pak určují i míru práv a svobod subjektů v tomto řízení vystupujících. I pro trestní řízení platí, že „svoboda osobnosti... a sféra soukromé autonomie v oblasti právních vztahů není libovolný a náhodný výsledek jurisdikční činnosti státu“ a že „...hranice a charakter svobody osobnosti v socialismu jsou určeny objektivními zákonitostmi vývoje socialistické společnosti, a tedy socialistický stát ve své činnosti je vázán těmito objektivními zákony vývoje a nemůže pracovat proti nim“.<sup>85)</sup> Plné opodstatnění má pak i myšlenka, že další pokrokový vývoj v trestním procesu, a tedy zavedení každého nového prvku v procesní úpravě, kterým se posílí práva procesních subjektů, musí být doprovázeno soustavou opatření organizačního a vědeckotechnického charakteru na straně boje s kriminalitou, neboť jinak mnohá taková

a násl. Srov. též mínění Bauera a Vojny (článek uvedený v pozn. 60, str. 240), že kontradiktorní princip není příliš dobrý pro zjišťování faktů, neboť uvolňuje příliš ruce schopnostem subjektů, spíše naopak: je plně způsobilý prověřovat tvrzené údaje. Je vhodné zmínit i Blahože, který upozorňuje na některé velmi negativní důsledky kontradiktorního principu v procesu v USA i z hlediska zjišťování pravdy v trestní věci (viz doslov k práci Gardner, E. S.: Soud posledního odvolání. Praha 1968, str. 337).

<sup>81)</sup> Doležal, M.—Císařová, D.: K diskusi o přípravném řízení. Socialistická zákonnost, 1968, č. 9/10, str. 599.

<sup>82)</sup> Císařová, D.: K předmětu dokazování v přípravném řízení. In: Sborník prací z trestního práva. Praha 1969, str. 18 a násl., a podobný názor u Dvorského a Labuty (práce cit. v pozn. 44, str. 229). Mach dokonce navrhoval přípravné řízení vůbec „zrušit“ (jako by vůbec zrušit šlo a jako by někde snad neexistovalo) a pokládal existenci přípravného řízení za „jednu z hlavních objektivních příčin minulých deformací“. Viz první článek cit. v pozn. 69, str. 329.

<sup>83)</sup> Solnař, V.: Jaké záruky mají být poskytnuty obviněným během přípravného řízení. Věstník Čs. společnosti pro právo trestní, 1937, č. 2, str. 21.

<sup>84)</sup> Růžek, A.—Císařová, D.: Vztah přípravného řízení k hlavnímu líčení. Socialistická zákonnost, 1968, č. 7, str. 426 a násl.

<sup>85)</sup> Viz Vebera, Z.: Některé problémy občanských práv a svobod v systému socialistické demokracie. Právník, 1971, č. 2, str. 91. Srov. též Malcev, G. V.: Socialističeskoje pravo i svoboda ličnosti. Moskva 1968, str. 30, a Topornin, B.: Političeskaja sistéma socializma na sovremennom etape. Kommunist, 1971, č. 12, str. 91.

úprava povede ke snížení účinnosti tohoto boje. Porušení oné rovnováhy („relace“) mezi celospolečenskými zájmy (a v rámci toho i schopnostmi a možnostmi orgánů trestního řízení) na jedné straně a zájmy ochrany občana (občanských práv a svobod) na druhé straně, může koneckonců zvrátit takové změny ve svůj opak. Tento aspekt lze vyčíst mj. z vyjádření některých pokrokových západoevropských právníků. Správně to vyjádřil Nordman tezí o koincidenci<sup>86)</sup> a dále i rakouský advokát Regner, když na konferenci čs. advokacie mj. uvedl: „I vášnivý obhájce bude musit připustit, že z povahy trestního řízení plyne, že se v přípravném řízení nelze vyvarovat jistých omezení jeho intervenčního práva. Možnosti obhájce pomáhat ‚horlivě, věcně a svědomitě‘ budou mít zákonné hranice tam, kde by mohly být narušeny boj proti zločinnosti a zjišťování pravdy.“<sup>87)</sup>

## **6. Obviňující akty v buržoazních procesních systémech**

Výklad politickoprávního a procesního významu institutu vznesení obvinění v československém (a dalších socialistických) formách stíhání trestných činů by nebyl úplný, jestliže by nebyl porovnán s úpravami buržoazních států.

Při výkladu smyslu a významu obviňujících aktů v těchto procesních soustavách nelze ztratit se zřetele především třídně politickou úlohu trestního procesního práva ve vykořisťovatelské společnosti. Jistě nelze odmítat řadu pokrokových prvků obsažených v těchto systémech: pokrokové může být použitelné, po náležitě transformaci, i pro socialistický právní řád. Kromě toho výrazně demokratická úprava buržoazního procesu umožňuje širší realizaci práv tříd na politické a hospodářské moci se nepodílejících.

Výstižně charakterizoval podstatné elementy buržoazních úprav např. Blahož, když napsal, že rovnost práva na obhajobu „v sociálních podmínkách soudobých kapitalistických států je nevelká“, že faktická rovnost nemůže být zajištěna, protože „kapitalista si může vždy zaplatit vynikající advokáty“, pracující člověk má obhájce „ex offio“, kterým je zpravidla začínající a nekvalifikovaný právník. Blahož dále připomíná, že koneckonců i na stupeň uznání osobních práv „má rozhodující význam skutečnost, jak je rozvinutý třídní boj, aktivita KS a dělnické třídy“.<sup>88)</sup>

Faktickou nerovnost před zákonem koneckonců přiznávají i sami buržoazní právníci: stačí připomenout i v širší veřejnosti známého Gardnera.<sup>89)</sup>

<sup>86)</sup> Viz text navazující na pozn. 62.

<sup>87)</sup> Regner, K.: K otázkám postavení obviněného a obhájce v rakouském přípravném řízení. Zprávy advokacie, 1967, č. 2, str. 75.

<sup>88)</sup> Blahož, J.: Ke kritice působení ústavněprávních záruk a ústavního soudnictví v NSR, Itálii a Rakousku. Stát a právo, 1973, č. 15, str. 253 a násl.

<sup>89)</sup> Viz práce cit. v pozn. 80, zejm. str. 96, 208.

Je známo, že právě třídní realitu přehlíželi mnozí českoslovenští právníci, kteří v krizových letech a v době ještě dlouho před tím, přeceňovali význam formálního demokratismu „západních“ úprav trestního řízení, které často i neobjektivně hodnotili, většinou i bez konfrontace se skutečným působením a realizací těchto úprav v praxi. Mnozí z nich se dostali až tak daleko, že prohlašovali československou procesní soustavu, zejména v etapě řízení předcházející soudnímu, za méně „demokratickou“ a „humánní“. Při interpretaci „západních modelů“ procesu se pravidelně „ztrácely“, třeba i jen zmínky o jejich třídní funkci. Tak byl např. opomíjen fakt, že výhody z vysoce vyzdvihovaného anglického „kontradiktorního“ předběžného soudního zjišťování důvodnosti obvinění, údajně nahrazujícího vyšetřování (ve skutečnosti však nikoli), má zajištěny jen ten, „kdo na to má“. Často se operovalo procesními pravidly, ne však vždy se upozorňovalo na jejich pravidelné porušování a obcházení. Zároveň byla soustřeďována pozornost na normami upravené řízení, ačkoli musilo být zřejmé, že těžiště celého procesu je koneckonců v právně spoře upravené nebo vůbec neupravené policejní činnosti.

Je dobré tu připomenout např. způsob psaní Štěpána a posoudit je z hlediska, co tam bylo a co tam chybělo: Štěpán např. napsal, že „v Anglii, která od 17. století neznala inkviziční proces, zůstalo v praxi dodnes samozřejmostí, že obraz skutkového děje se téměř bez výjimek vytváří teprve před soudem“.<sup>90)</sup> Nenapsal však již (což je mnohem podstatnější), že dodání materiálu k tomuto „obrazu“ je, stejně jako v „kontinentálním“ procesu, věcí policie (a jen u těch osob, které si mohou zaplatit advokáta a soukromého detektiva, věcí i těchto subjektů), že instituce barristerů (kteří mohou působit jednou ve funkci obhájce, podruhé ve funkci žalobce) napomáhá nerovnosti stran v procesu a lze ji až příliš dobře třídně využívat atd. Přitom Štěpán jistě dobře znal např. i Engelsovu charakteristiku anglického trestního práva, která v zásadě platí dodnes (tj. např. že anglický porotní soud je ne právníckou, ale politickou institucí; že nestranný soudce a porotce je fikce; že ne všichni mohou využívat právnických formalit a práva na obhajobu).<sup>91)</sup>

Třídní funkce a smysl procesní úpravy, a nejen toto, ale i její faktické působení, tj. nakolik je reálná, materiálně zajištěná a pro koho, zejména pro kterou třídu je výhodná (a kromě toho, zda právní úprava vůbec vyjadřuje skutečný průběh procesu, tj. zvláště zda vlastní řízení neprobíhá ještě také v mimoprocesních formách policejního řízení), to jsou otázky, které mají prvořadý význam pro výklad jakékoli otázky týkající se trestněprocesního práva. To platí zvláště pro výklad práva buržoazního, pro které je charakteristické právě skrývání třídního zaměření.<sup>92)</sup>

<sup>90)</sup> Viz článek cit. v pozn. 79, str. 719.

<sup>91)</sup> Marx, K.—Engels, B.: Spisy. Svazek I. Praha 1957, str. 612 a násl.

<sup>92)</sup> Srov. tu i poznámku Fatkulina k významu obvinění jako specifického prostředku zajištění třídní vlády. Viz Fatkulin, F. N.: Izměnenije obvinenija. Moskva 1971, str. 7.

Je velmi obtížné vyložit úpravu těchto aktů, aniž je popsán, a to nikoli jen v zásadách, celý procesní postup v přípravné etapě (ve fázi předcházející hlavnímu projednání věci před soudem). Proto výklad úpravy obviňujících aktů může mít charakter toliko neúplného líčení, a někdy spíše jen kusých údajů.

Nejzásadnějším otázkám koncepce a soustavy procesu se však ani tak nelze vyhnout. Platí to především o skutečnosti rozštěpení přípravného řízení (vyšetřování) na policejní neformalizovanou činnost předbíhající nebo souběžně probíhající s řízením konaným v procesních formách u vyšetřovacího soudu, např. v procesu rakouském, západoněmeckém, francouzském a dalších. V této „kontinentální“ soustavě buržoazního trestního procesu je nepochybně těžiště objasňování v policejním stadiu řízení nebo policejně kriminalistických postupech. Soudce (resp. státní zástupce) tu plní jen funkci zprocesňující; nanejvýše jen ověřuje a prověřuje policií již provedené a zajištěné (nebo prováděné a zajišťované) důkazy. Je nepochybné, že ani tu řízení konané před vyšetřujícím soudem není akuzační a kontradiktorní, obsahuje jen některé prvky kontradiktornosti.

Přitom ani v tomto řízení obviněný není seznámen s obviněním v té míře a s takovými náležitostmi, jako v trestněprocesních systémech socialistických. Již z tohoto hlediska je přinejmenším neopodstatněné tvrdit, že řízení před vyšetřujícím soudcem je „demokratičtější“, než přípravné řízení konané kriminalistickobezpečnostními orgány ve formách zákonem velmi detailně upravených v socialistických zemích.

S jistými modifikacemi totéž platí i pro angloamerický proces, ve kterém sice v pravém slova smyslu přípravné vyšetřovací stadium a instituce vyšetřujícího soudce neexistuje, počítá se v něm však s velmi významnou, prakticky stejně rozhodující, činností policie v „předprocesním stadiu“.

Císařová poznamenává k anglickému trestnímu procesu, že pouze v přípravném řízení prováděném soudem (preliminary inquiry) jsou obhájci zajištěna určitá práva, a že i v anglickém právu existuje tajné vyšetřování v době, kdy je provádí policie a prosecutor, takže nelze tvrdit, že již od počátku vyšetřování trestného činu má obviněný široká práva a že by řízení bylo kontradiktorní.<sup>93)</sup>

Není proto správné posuzovat kvalitu úpravy obviňujících aktů jen se zřetelem k úpravě postupu v přípravném řízení vedeného soudcem nebo před soudem, nýbrž je nutno vycházet již a především z úpravy, resp. z praxe policejního řízení, jako podstatné a rozhodující složky celého řízení.

<sup>93)</sup> Císařová, D.: K předmětu dokazování v přípravném řízení. In: Sborník prací z trestního práva. Praha 1969, str. 14–15.

Michajlovská výstižně říká k anglo-americkému procesu: „...tvrzení o tom, že trestní proces začíná předáním podezřelého soudu, je fikcí.“<sup>94)</sup>

Pro policejní stádium řízení v kapitalistických zemích je vůbec charakteristické, že institut vznesení obvinění v pravém slova smyslu, a jako takový, v něm neexistuje. Policejní orgány, které více nebo méně neformálně objasňují trestný čin, jsou oprávněny, až na výjimky, kontaktovat osoby podezřelé ze spáchání trestného činu, je i vyslýchat, a to v různém procesním postavení a v podstatě i s procesními účinky (spočívajícími především v tom, že takto získané údaje mohou být využity v pozdějším dokazování v rámci soudního projednávání). Přitom tyto orgány buď vůbec nejsou povinny, anebo jen minimálně, seznámit podezřelého (nebo faktického obviněného) s obsahem podezření nebo obvinění. V těch případech, kdy obvinění (nebo podezření) musí být sděleno, a to policejním orgánem nebo soudem, platné zákony umožňují zpravidla velmi volný výklad pojmu důvodnost obvinění. Tím dochází běžně k účelovému buď velmi předčasnému, nebo velmi opožděnému vydání aktu o obvinění i jeho oznámení osobě, proti které se řízení vede. Zároveň je možné značné manévrování s obsahem (textem) obvinění, a to jak vzhledem k výroku, tak co do důvodů (důkazů), o které se výrok opírá, přičemž to, co je obviněnému sděleno, nemusí být zcela totožné s tím, co z písemných materiálů vyplývá.

To, co bylo výše uvedeno, platí v plné míře pro trestní řízení v **Německé spolkové republice**:

Tak i když podle trestního řádu NSR základní kompetenci v přípravném řízení má vyšetřující soudce, popř. státní zástupce (návladní), skutečné vyšetřování provádějí pomocní úředníci státního zastupitelství, jimiž jsou pracovníci policie. Před oficiálním přípravným vyšetřováním ovšem probíhá pravidelně „objasňovací řízení“, které je v rukou policie úplně. K objasňovacímu řízení dochází v rámci tzv. „prvního zásahu“ policie, popř. státního zastupitelství. Požaduje se k němu existence postačujících skutkových údajů, které zakládají podezření z „trestného a stíhatelného jednání“. Jakmile vznikne „konkrétní podezření“ proti určité osobě, má být tato osoba obviněna.<sup>95)</sup> Podrobnější úpravu zákon nevyjadřuje, přičemž

<sup>94)</sup> Michajlovskaja, I. B.: O položení ličnosti v anglo-americkém processe. Moskva 1961, str. 45. Podobně v práci Poljanskij, N. N. (Kaminskaja, V. I.): Uголовное право i уголовный суд Англии. Moskva 1969, str. 242. Viz též poznámku Savického k buržoazní doktríně o rozdělení „procesní“ a „neprocesní“ (policejní) činnosti. Viz Savickij, V. M.: Prokurátorský dozor nad dodržováním zákonnosti v činnosti orgánů vyhledávání a přípravného vyšetřování. Praha 1963, str. 21. Srov. dále zmínky k této otázce v práci Fatkulina cit. v pozn. 92, str. 7, a v článku Gebauer, F.—Baloun, J.: Vyšetřující soudce, vyšetřovatel prokuratury řízený prokurátorem, vyšetřovatel SNB nebo samostatný vyšetřující orgán? Kriminalistický přehled, 1968, č. 4, str. 38.

<sup>95)</sup> Schwarz—Kleinknecht: Strafprozessordnung. Mnichov, Berlín 1967, komentář k § 163 tr. ř. NSR.

pojem „konkrétní podezření“ je zajisté tak neurčitý, že může být vykládán zcela účelově.

Peters uvádí, že státní zástupce je procesním pánem vyšetřování, a to i když je toto vyšetřování v rukou policie,<sup>96)</sup> zároveň však přiznává, že v procesu NSR existuje zřetelná „faktická převaha policie“, což vysvětluje např. tím, že státnímu zastupitelství chybí výcvik v kriminalistické taktice, nemá k dispozici technické a jiné prostředky realizace procesních oprávnění aj. Peters také konstatuje, že „přesun moci“ směrem k policii vyplynul ze „síly skutečnosti“.<sup>97)</sup>

Jak uvádí Schwarz a Kleinknecht, ze zákona vyplývá, že „při prvním výsledku obviněného úředníky policejní služby je nutno obviněnému vysvětlit, jaký čin je mu kladen k tíži“, výslovně se však nepožaduje (tak jako v případě výsledku před soudcem nebo státním zástupcem) informovat obviněného, „které právní předpisy přicházejí v úvahu“.<sup>98)</sup> Není tedy třeba obviněnému označit právní kvalifikaci činu. Míru důvodnosti obvinění zákon vůbec neurčuje. Obsah (text) obvinění, které sdělí soudce nebo státní zástupce (a samozřejmě i policie), není dostatečně přesně upraven.<sup>99)</sup> To umožňuje velmi široké disponování vyslyšajícího s předmětem obvinění, např. tedy i předstírání méně závažného nebo naopak velmi závažného deliktu atd. Je třeba si též povšimnout, že úředník policejní služby je povinen „vysvětlit“, jaký čin je obviněnému kladen k tíži, a to nikoli před prvním výsledkem, ale při prvním výsledku, což zřejmě není totéž. Procesní úprava NSR zná obviněného jak v policejním objasňovacím řízení, tak v soudcovském předběžném vyšetřování. Zná i podezřelého (před zahájením objasňovacího řízení), kterého umožňuje vyslyšet jako svědka.<sup>100)</sup> Na počátku přípravného vyšetřování vznáší obvinění vyšetřující soudce, vlastní vyšetřování v této etapě však z valné části provádí rovněž kriminální policie (včetně výsledků obviněného).

Obdobně je možno charakterizovat **francouzský proces**.

Poměrně složitá úprava vyplývající z Code de procédure pénale (C. P. P.) umožňuje ve značně širokém rozsahu kontakt s podezřelým, tj. jeho výslech, aniž je taková osoba s podezřením seznámena. Platí to vý-

<sup>96)</sup> Viz Peters, K.: *Strafprozess*. Karlsruhe 1966, str. 143. Srov. též Waltoš, S.: *Model postępowania przygotowawczego na tle prawno porównawczym*. Varšava 1968, str. 23, 61 a násl.

<sup>97)</sup> Tamtéž, str. 156.

<sup>98)</sup> Viz práci uvedenou v pozn. 95, výklad § 136/I, § 163/IV a komentář k § 136a. Viz též Peterse, práci cit. v pozn. 96, str. 285, podle kterého povinnost soudce sdělit obviněnému, jaký čin se mu klade za vinu, platí „v podstatě“ i pro policii a státní zastupitelství. Srov. též Bauer, M.: *K činnosti bezpečnostních sborů při objasňování kriminality v některých zahraničních modelech*. Doplňkové studijní materiály pro kriminalistický směr právnického studia PF UK. Praha 1970, str. 158–190, a téhož autora: *Pracovní vazby mezi vyšetřovacími a bezpečnostními orgány*. Československá kriminalistika, 1970, č. 1, str. 13–14.

<sup>99)</sup> Viz např. práci Peterse cit. v pozn. 96, str. 285.

<sup>100)</sup> Viz práci Schwarze a Kleinknechta cit. v pozn. 95, text § 163.

razně pro případy tzv. *flagrantního deliktu*, které plně patří do kompetence policie.<sup>101)</sup> Flagrantním deliktem se rozumí, zhruba řečeno, delikt právě spáchaný (s čerstvými stopami, svědky ještě na místě činu a proti podezřelému je ještě možné aktivní pátrání) a v podstatě i případ (věc) podezřelého přistiženého při činu či při držení doličných věcí, anebo věc osoby zanechávající stopy či indicie ukazující na účast na zločinu (přechinu).<sup>102)</sup>

Postup při výslechu podezřelého není v podstatě nijak upraven.<sup>103)</sup> Ze vzoru (předtisku) „slyšení předpokládaného viníka“, jak je uváděn v literatuře, je zřejmé, že se nevyžaduje popisovat skutek ani jeho právní kvalifikaci, takže podezřelý se nemusí vůbec dovědět, proč (pro jaký delikt) je vyslýchán. Příslušné rubriky obsahují jen text, že byla předvedena určitá osoba zadržená při „flagrantním deliktu“ (následuje jen nej stručnější označení věci). Podobně ani ze vzoru (předtisku tiskopisu) listiny o zadržení (*la garde à vue*) není patrné, že by policejní úředník měl podezřelého seznamovat s předmětem podezření. Text obsahuje pouze obecné vyhlášení, že „z důvodů nezbytných pro vyšetřování“, nebo „na základě závažných indicií umožňujících... vznést obvinění“ se umísťuje určitá osoba (postačí uvést jméno a příjmení) „pod stráž“. <sup>104)</sup>

Při tzv. *delegovaném vyšetřování*, které je další formou řízení, není situace — až na jednu výjimku — jiná. Ta se týká zákazu výslechu tzv. skutečného obviněného („*l'inculpé réel*“) policejním vyšetřujícím úředníkem. Jde o obviněného, proti kterému formální obvinění vznesl, resp. vznesl vyšetřující soudce.<sup>105)</sup> Avšak i v těchto případech je přípustný policejní výslech bez vznesení obvinění, pokud se má týkat jiných skutků (resp. podezření z jejich spáchání) než těch, o kterých se vede delegované vyšetřování. Ostatně i delegované vyšetřování se provádí za přímé účasti policie.

Výslovně podle Parry a Montreuil „všechny dotazy týkající se jiných skutků, jež jsou předmětem vyšetřování, mohou být zapsány formou protokolu přípravného

<sup>101)</sup> Srov. práci Savického cit. v pozn. 94, str. 21, a Waltoše cit. v pozn. 96, str. 46 a násl.

<sup>102)</sup> Srov. čl. 53 a násl. C. P. P., v překladu: *Ugolovno-processualnyj kodeks Francii 1958 goda s izmėnenijami na 1 janvarja 1966 goda*. Moskva 1967.

<sup>103)</sup> Viz Stefani, G.—Lavasseur, G.: *Droit pénal général et procédure pénale*. Tome II. *Procédure pénale*. Dalloz 1971, str. 223 a násl., 396. Tito autoři také uvádějí, že policie nemůže vyslýchát „závažného“ podezřelého (str. 234). Avšak výklad toho, kdy tu je či není závažné podezření, je nepochybně zcela volný. Srov. též text nazvující na pozn. 105.

<sup>104)</sup> Uváděno podle práce Parra, Ch.—Montreuil, J.: *Traité de procédure pénale policière*. Paris 1970, str. 527 a násl. Srov. též Bauera, prvou práci uvedenou v pozn. 98, str. 127—143, a druhou práci v téže pozn., str. 7—8.

<sup>105)</sup> Cit. podle práce Parry a Montreuil cit. v pozn. 104, str. 268 a násl. Zřejmě jen na tento případ míří poznámka Nordmana, že „budoucí obviněný nemůže být svědkem — a to je také oprávnění“. Viz projev Nordmana cit. v pozn. 62, str. 109.

vyšetřování za podmínky, že tyto skutky nejsou předmětem jiného soudního vyšetřování“.<sup>106)</sup>

Pro delegované vyšetřování platí podle článku 105 C. P. P., že policejní úředník nesmí vyslýchat osobu, proti které směřují závažné indicie umožňující vznést obvinění (tz. „l'inculpé virtuel“ — předpokládaný obviněný), jako svědka. Tento úředník má však možnost si vyložit, že tyto „závažné indicie umožňující vznést obvinění“ tu dosud nejsou. To je možné mj. také proto, že k obvinění, které vznesl vyšetřující soudce, se požaduje poměrně velmi vysoká pravděpodobnost pachatelství, minimálně „takový soubor důkazů, že nemohou existovat žádné závažné pochybnosti o vině podezřelého“.<sup>107)</sup>

Jak vyplývá ze Stefaniho a Levasseura, obsah (znění textu) obvinění, které vyhlásí vyšetřující soudce až při prvním výsledku obviněného, je předepsán jen ve velmi obecných rysech: Obviněný se má seznámit s činy, které jsou mu připisovány, a to na základě skutečností, pro které bylo řízení zahájeno, a „obvykle se mu přesně sdělí kvalifikace těchto činů, přičemž však tato formalita není zákonem nařízena“.<sup>108)</sup> V každém případě lze pochybovat o tom, že je možno takto zajistit (v podstatě tedy jen proklamativní) požadavek čl. 114 C. P. P., podle kterého je třeba obviněnému sdělit „přesně“, jaký čin se mu klade za vinu.<sup>109)</sup>

Podobně líčí postup při sdělení obvinění Merle a Vitu. Podle nich „jakmile dojde k prvnímu výsledku, vyšetřující soudce označí obviněnému, která fakta jsou této osobě přisuzována a na základě kterých se požaduje přesné vysvětlení“. Tito autoři rovněž poznamenávají, že soudce je „zvyklý“ vyhlásit zároveň právní kvalifikaci, která se vztahuje na tyto činy, což však zákon nevyžaduje.<sup>110)</sup>

Pokud je obviněný předveden, zadržen nebo zatčen na základě soudního příkazu, může se ovšem dovědět o druhu obvinění (všeobecně) již z tohoto příkazu.<sup>111)</sup>

Míra (stupeň důvodnosti) obvinění je odvozována, jak již bylo výše zmíněno, z čl. 105 C. P. P.

<sup>106)</sup> Viz práci cit. v pozn. 104, str. 227.

<sup>107)</sup> Tamtéž, str. 276. Citát se vztahuje k výkladu o tom, kdy je možný výsledek podezřelého a kdy tu jsou „závažné indicie umožňující obvinění ve smyslu čl. 105 C. P. P.“. Díkce čl. 105 C. P. P. vyjadřuje zákaz výsledku osob, „proti kterým jsou vážné a souladné důkazy ve vztahu k jejich vině“. Zákaz platí však jen potud, pokud by tento výsledek „záměrně způsobil narušení práva na obhajobu“. Viz překlad C. P. P. uvedený v pozn. 102, str. 64.

<sup>108)</sup> Viz práci cit. v pozn. 103, str. 397. Přitom, jak se uvádí v téže práci (tamtéž), sankce nulity výsledku obviněného, popř. nulity dalšího řízení, stíhá jen opomenutí povinnosti upozornit obviněného, že nemusí vypovídat (učinit žádné prohlášení).

<sup>109)</sup> Viz překlad C. P. P. uvedený v pozn. 102, str. 66.

<sup>110)</sup> Viz Merle, R.—Vitu, A.: *Traité de droit criminel*. Paris 1967, str. 950.

<sup>111)</sup> Viz čl. 123 C. P. P. (překlad cit. v pozn. 102, str. 70).

Protože vznesení obvinění je spojováno až s prvním výsledkem obviněného<sup>112)</sup> před vyšetřujícím soudcem a tento výsledek — pokud není obviněný zadržen — není nijak lhůtován, může faktické stíhání obviněného probíhat i bez jeho vědomí. Proto se právem v literatuře dovozuje, že „samotný fakt být jmenován v příkazu prokurátora pro počátek vyšetřování znamená latentní obvinění“.<sup>113)</sup>

Obviněný předvedený na základě příkazu vyšetřujícího soudce musí být bezodkladně vyslechnut. Vydání tohoto příkazu není však lhůtováno. Není-li možné výsledek předvedeného takto provést, obviněný se předá do věznice, kde může být držen nejvíce 24 hodin a pak je předán prokurátoru, který o výsledek požádá soudce. Jestliže ani pak není výsledek obviněného proveden, musí být obviněný propuštěn na svobodu. Zatčený (vzatý do vazby) musí být vyslechnut během 48 hodin.<sup>114)</sup>

Nutno poznamenat, že policejní protokoly o výsleších, při nichž je účast obhájců vyloučena, jsou součástí spisového materiálu předkládaného soudu. Teprve po vznesení obvinění vyšetřujícím soudcem, obviněný má stanovená oprávnění, např. hájit se, spojit se s obhájcem atd.<sup>115)</sup>

Stejně jako v NSR i ve Francii je přiznávána samotnými buržoazními procesualisty rozhodující moc policie. Např. Stefani a Levasseur, i když mluví o „pomocné úloze policie“, uznávají, že boj s kriminalitou závisí na ní.<sup>116)</sup>

**Anglickou úpravu procesu** ve vztahu k obviňujícím aktům je možno charakterizovat takto:

První fáze řízení je zpravidla záležitostí policie, která postupuje při obstarávání důkazů prakticky neformálně. Zahájení tohoto řízení není ohraničeno žádným procesním aktem, obdobným např. našemu rozhodnutí o zahájení trestního stíhání nebo vznesení obvinění, i když se rozlišuje postup „in re“ a „in personam“.<sup>117)</sup> Policejní řízení může probíhat i bez náležitých důvodů a bez časového omezení, pokud ovšem se věc nedostane do kompetence soudu jinak, např. v důsledku podnětu soukromé osoby.

<sup>112)</sup> Podobně jako v NSR, obvinění bude vzneseno při příležitosti nebo v době prvního výslechu, což zřejmě nelze pokládat za totéž, co by např. vyjadřovala dikce „před prvním výslechem“. Viz Parra a Montreuil, práce cit. v pozn. 104, str. 273, a č. 66 C. P. P. (překlad uvedený v pozn. 102, str. 66).

<sup>113)</sup> Viz práci Parry a Montreuil uvedenou v pozn. 102, str. 274. V jiné souvislosti (při výkladu ustanovení čl. 122 C. P. P., které se týká úkonů vyšetřujícího policejního úředníka prováděných z pověření soudu vůči „obviněnému“, proti kterému dosud nebylo zaprotokolováno žádné obvinění), tito autoři uvádějí: „Tyto úvahy nás tedy přivádějí k rozlišování obviněného, jemuž bylo obvinění protokolárně sděleno od osoby obviněné policejním úředníkem, aniž by jí bylo obvinění sděleno“ (tamtéž, str. 273).

<sup>114)</sup> Viz čl. 125, 133 C.P.P. (překlad uvedený v pozn. 102, str. 71, 73). Viz též Procédure pénale. Police Revue. Paris, bez data vydání, str. 44, §§ 2, 3.

<sup>115)</sup> Viz práci Merle—Vitu cit. v pozn. 110, str. 932.

<sup>116)</sup> Viz práci cit. v pozn. 103, str. 226.

<sup>117)</sup> Viz práci Waltoše cit. v pozn. 96, str. 24 a násl.

Toto řízení je nepochybně tajné a inkviziční, přičemž jsou možné za určitých podmínek i zásahy do občanských práv a svobod. Zejména je možné — podle Criminal Law Act z r. 1967 — zadržet podezřelého i bez soudního příkazu (tj. aniž existuje „warrant“). To přichází v úvahu při důvodném podezření buď z činu trestného podle „statutu“ (tj. podle právních ustanovení obsažených ve starých parlamentních aktech „Statut Law“), za který je stanoven trest nejméně 5 let vězení, anebo z činu trestného podle zákona.<sup>118)</sup> V důsledku toho vznikla nová kategorie trestných činů, tzv. „arrestable offence“.<sup>119)</sup> Zadržení bez příkazu byla ovšem možná a četná i dříve.<sup>120)</sup> Jinak platí, že zadržení může provést kdokoli, nejenom tedy policie. Policie, nehledě na její faktické možnosti, je však zvýhodněna i z hlediska odpovědnosti za zadržení osoby, které nebylo důvodné.<sup>121)</sup> Zadržený musí být nejdéle do 24 hodin odevzdán soudu.<sup>122)</sup> Jestliže je však nutné ještě provést přešetřování, tato lhůta může být podstatně prodloužena v případech zadržení bez soudního příkazu na základě rozhodnutí náčelníka policejní stanice nebo policejního inspektora.<sup>123)</sup> Zadržený musí být informován o důvodu zadržení nebo alespoň faktech, která tvoří skutkovou podstatu. Tato informace není však nutná, došlo-li k zadržení při činu anebo byl-li zadržen „nebezpečný zločinec“. Majetní zadržení jsou zvýhodněny: policejní funkcionář jim může povolit propuštění na kauci, „pokud se mu nezdá být čin vážný“.<sup>124)</sup> Velice neurčitá povinnost stanovená policii informovat zadrženého o důvodech zadržení (nebo o podstatě podezření) nebude nahrazena konkrétnější ani v tom případě, bude-li zadržený vyslýchán. Anglické právo, ani Judges Rules (soudcovská pravidla pro policejní výslech zformulována v roce 1964),<sup>125)</sup> nepředpokládají prakticky žádné vznesení obvinění nebo podezření v pravém slova smyslu.

Přitom je třeba poznamenat, že policejní výslech podezřelého je fakticky kdykoli možný: Podle prvního pravidla „Judges rules“, „jestliže se policejní úředník snaží odhalit pachatele zločinu, nelze mít námitky proti tomu, aby kladl otázky v tomto smyslu kterékoli osobě nebo osobám podezřelým, nebo osobám, od nichž předpokládá dostat užitečnou informa-

<sup>118)</sup> Viz Walker, R. J.—Walker, M. G.: The English Legal System. London 1967, str. 342.

<sup>119)</sup> Tamtéž.

<sup>120)</sup> Viz Kenny, C. S.: Outlines of Criminal Law. Cambridge 1942, str. 526, a práci Poljanskij, N. N. (Kaminskaja, V. I.): Ugolovnoje pravo i ugolovnyj sud Anglii. Moskva 1969, str. 281.

<sup>121)</sup> Viz práci Walkerů cit. v pozn. 118, str. 342, a Kennyho cit. v pozn. 120, str. 529. Kenny např. uvádí, že „moc policisty je větší“ než soukromé osoby, a to i když nemá v rukou příkaz k zatčení.

<sup>122)</sup> Viz práci cit. v pozn. 118, str. 342.

<sup>123)</sup> Viz Poljanského (Kaminskou), práce cit. v pozn. 120, str. 282, a práci Walkerů cit. v pozn. 118, str. 344.

<sup>124)</sup> Tamtéž u Walkerů, str. 344.

<sup>125)</sup> Podle Walkerů nemají tato pravidla „zákonnou sílu“. Tamtéž, str. 487.

ci“.<sup>126)</sup> Kaminská, s odvoláním na „Criminal Law Review“ z prosince 1960, poukazuje na to, že „již v průběhu předvádění podezřelého na policii v době předcházející oficiálnímu sdělení, z čeho se podezřívá, je podezřelý dotazován k věci, aniž se toto dotazování někde dokumentuje“.<sup>127)</sup> Jedinou zárukou vyslýchaného *obviněného* je poučení, které mu (rovněž ve smyslu „Judges rules“) musí být sděleno. Poučení zní: „Nejste povinen říci nic, jestliže nechcete, ale to co řeknete, může být zapsáno a použito jako důkaz“.<sup>128)</sup>

Pro úplnost je třeba poznamenat, že po „formálním obvinění“ (tj. v průběhu předběžného projednání důvodnosti obvinění před soudem a v dalším řízení později) poučení obviněnému bude znít v určitém detailu jinak, a to v tom smyslu, že jestliže obviněný se rozhodne vypovídat, bude (povinně) jeho výpověď zapsána.<sup>129)</sup>

Zřejmě má tato odlišnost svůj význam: Policie, která může, ale nemusí výpověď zapsat, tak nemusí vzít na vědomí tvrzení obviněného o nevině, dokumentovat nabídku důkazů atd. Proti dřívější formulaci poučení podezřelého a obviněného, Judges Rules příkazují „vyhnout se zmínce o tom, že odpovědi obviněné osoby mohou být použity jako důkazní materiál proti ní, protože by to mohlo odradit nevinnou osobu od výpovědi, která by jí mohla pomoci ke zproštění obvinění“.<sup>130)</sup>

Ani v době, kdy se věc dostala do *kompetence soudu*, nebude podezřelý podrobněji seznámen s podezřením či obviněním. V písemném předvolání k soudu („summons“) bude jen zcela stručně oznámen důvod (předmět jednání).<sup>131)</sup> Stejně tomu bude, má-li být podezřelý zadržen, resp. předveden k soudu na základě jeho příkazu („warrant“): V tomto příkazu bude uveden jen trestný čin, který je předmětem jednání (resp. byl uveden v podnětu k zahájení soudního řízení).<sup>132)</sup> Příkaz se dá podezřelému k nahlédnutí, jestliže si to přeje a jakmile je to možné.<sup>133)</sup>

K předběžnému projednání důvodnosti obvinění před soudem („preliminary enquiry“ nebo „preliminary hearing“) dojde do 8 dnů od zadržení podezřelého. Jeho účelem je rozhodnout o dostatečnosti důkazů svěd-

<sup>126)</sup> Viz Bauera (prvá jeho práce cit. v pozn. 98, str. 121). Srov. též Poljanského (Kaminskou) (práce cit. v pozn. 120, str. 242–243), Michajlovskou (práce cit. v pozn. 94, str. 46–48) a Waltoše (práce cit. v pozn. 96, str. 23 a násl.).

<sup>127)</sup> Viz práce cit. v pozn. 120, str. 243.

<sup>128)</sup> Viz práci Walkerů cit. v pozn. 118, str. 487.

<sup>129)</sup> Tamtéž, str. 487. Bauer cituje toto pravidlo (viz jeho prvou práci cit. v pozn. 98, str. 121) s odvoláním na seminář OSN tak, jako by se týkalo činnosti policie. Jak je zřejmé z výše uvedeného, Walkerové toto pravidlo ve vztahu k činnosti policie uvádějí poněkud jinak, totiž že to, co obviněný řekne, „může“ (a tedy nemusí) být zapsáno.

<sup>130)</sup> Viz práci Bauera cit. v pozn. 98, str. 121. Podobně v práci Walkerů cit. v pozn. 118, str. 487.

<sup>131)</sup> Viz práci Walkerů cit. v pozn. 118, str. 339.

<sup>132)</sup> Tamtéž.

<sup>133)</sup> Tamtéž.

čících proti podezřelému (obviněnému) tak, aby později mohl být postaven před soud meritorního rozhodnutí.<sup>134)</sup>

Obvinění se formuluje nikoli na začátku jednání, resp. před jeho zahájením, nýbrž až v průběhu jednání, poté co byli vyslechnuti svědci obžaloby a event. i podrobeni křížovému výslechu ze strany obhajoby (podezřelý může být zastoupen „solicitem“, tj. obhájcem nižší kategorie), pokud soud řízení předtím nezastavil, např. pro zjevnou nepodloženost obvinění.<sup>135)</sup> Poté dochází k event. prohlášení obviněného, zda se cítí vinen a následuje obhajobou vedené provádění důkazů ve prospěch obviněného s obdobnou procedurou jako u důkazů předtím vedených žalobcem. Předběžné projednání věci před soudem nemusí být vždy veřejné a dokazování vedenému žalobcem nemusí být podezřelý přítomen. Není-li podezřelý přítomen, protokoly o těchto důkazech se podezřelému přečtou ještě před formulováním obvinění.<sup>136)</sup> Obviněný po vyhlášení obvinění v předběžném projednání („charge“) nemá být již vyslýchán. Vyslýchán být však zřejmě může; v tom případě musí být opět poučen způsobem, jak uvedeno výše.<sup>137)</sup> I v této době ještě policie může sbírat důkazy proti obviněnému, i když — jak tvrdí Walkerové — je to výjimečné.<sup>138)</sup>

Obžaloba (např. „indictment“) předcházející hlavnímu líčení musí obsahovat podstatnější údaje ve vztahu k trestnému činu a odkaz na zákon (statut).<sup>139)</sup> I tak je však text obžaloby až velmi strohý,<sup>140)</sup> a ani jinak jej nelze dost dobře srovnat s kvalitou a náležitostmi obžaloby např. v čs. trestním řízení. Chybí např. rozbor důkazní situace a seznam všech důkazů (uvádí se jen seznam vyslýchanych osob v předběžném projednání a seznam nových svědků, kteří jsou navrhováni k výslechu u soudu).<sup>141)</sup> Tento postup nepochybně souvisí s tím, že žalobce může předložit soudu i důkazy, které před obviněným zůstaly utajeny.<sup>142)</sup> Tuto možnost má samozřejmě i obhajoba, je však zřejmé, kdy, pro koho a ve kterých případech ji skutečně využije. Zároveň nelze přehlédnout, že policejní a žalobní aparát není povinen sbírat důkazy ve prospěch podezřelého a obviněného. Jestliže se přitom přihlédne i k tomu, že celý důkazní proces je velmi svérázný

<sup>134)</sup> Tamtéž, str. 344–345.

<sup>135)</sup> Tamtéž, str. 346. Srov. Kennyho (práce v pozn. 120, str. 533), Poljanského (Kaminskou) (práce cit. v pozn. 120, str. 299–300) a Waltoše (práce cit. v pozn. 96, str. 32 a násl.).

<sup>136)</sup> Viz práci Walkerů cit. v pozn. 118, str. 345–346.

<sup>137)</sup> Viz text navazující na pozn. 128 až 131.

<sup>138)</sup> Viz práci cit. v pozn. 118, str. 344.

<sup>139)</sup> Tamtéž, str. 355.

<sup>140)</sup> Srov. tu příklad uváděný Poljanským (Kaminskou) v práci cit. v pozn. 120, str. 312. Tito autoři poznamenávají (tamtéž), že všechny okolnosti, které bude žalobce dokazovat, uvede až v úvodní řeči před soudem.

<sup>141)</sup> Tamtéž, str. 312.

<sup>142)</sup> Na to se zvlášť poukazuje v práci Strogoviče, Koreněvského, Zajceva a Ki-seleva uvedené v pozn. 40, str. 31.

a formalizovaný, že v některých situacích má obžalovaný důkazní břemeno a že k odsouzení za jistých podmínek může stačit i uznání viny obžalovaným bez dalšího dokazování,<sup>143)</sup> a tedy vůbec bez zjištění skutečného stavu věci (objektivní pravdy), pak lze jen těžko věřit tomu, že i po formální (procesní) stránce a všeobecně jsou v Anglii práva trestně stíhaných osob chráněna lépe než v jiných procesních soustavách, zejména pak socialistických.

Přitom není bez zajímavosti, že tyto podstatné nedostatky mnozí buržoazní procesualisté snad ani nevidí. Svědčí o tom např. kritika francouzského inkvizičního přípravného řízení podaná Kennym, který vytýká tomuto řízení, že tu existuje spíše presumpce viny (kdežto v anglickém presumpce nevinu). Kenny přitom chválí, že v Anglii je soud „objektivní a nezájatý, pomáhá obžalovanému“, což vyrovnává striktně žalobní zaujetí a omezení žalobní strany. Vězni je prý také málokdy odmítána bezplatná právní pomoc.<sup>144)</sup>

**Procesní postup ve Spojených státech amerických**, do jisté míry odvozený z anglických principů, neobsahuje ani takové záruky občanských práv, jaké — při všech zmíněných výhradách — lze konstatovat ve Velké Británii.

V literatuře, i neprávnické a populární, a v mnoha politickoprávních dokumentech je popisována nepřehledná řada případů zvláště, porušování procesních pravidel v neprospěch podezřelých a obviněných atd. Sama procesní úprava tuto zvláště umožňuje svou nedokonalostí, zejména ve vztahu k činnosti policie.

Např. Michajlovská k tomu uvádí: „Sami buržoazní právníci přiznávají, že od okamžiku zadržení až do momentu vznesení obvinění, podezřelý se nachází v úplné izolaci, neví z čeho je obviněn a je zbaven možnosti nabídnout jakékoli důkazy ve svůj prospěch.“ S odvoláním na americkou právní literaturu (např. Ellisona) se pak Michajlovská zmiňuje o jednom z největších problémů postavení podezřelého v policejním řízení — totiž o časové mezeře, která vzniká od zatčení do obvinění, a která se podle úpravy v jednotlivých amerických státech pohybuje od několika hodin až do mnoha dní (např. v Los Angeles 40 dní, v New Yorku v závažných věcech 30–90 dní, v Bostonu 41 dní atd.)<sup>145)</sup>

Přitom nelze přehlédnout, že utajování obvinění vyslychanému nebo záměrně klamný obviňující výrok je součástí celé „taktiky“ vyšetřování, zejména pak quasitaktiky výslechové praxe v policejním řízení.

Dokonce i v učebnicích se doporučují takovéto metody ve vztahu k provádění výslechů: „Nikdy neprozrazujte nic o projednávaném případu. Velice zřídka je dobrou taktikou pro vyšetřovatele, aby dal najevo své stanovisko k případu. Nechte subjekt hádat, kolik se toho ví a kolik ne. Nedejte mu žádný podklad pro takovýto

<sup>143)</sup> Srov. např. Poljanského (Kaminskou) v práci cit. v pozn. 120, str. 259.

<sup>144)</sup> Viz práci cit. v pozn. 120, str. 594.

<sup>145)</sup> Viz práci cit. v pozn. 94, str. 46–47.

soud tím, že byste mu prozradili cokoli z vyšetřování.“<sup>146)</sup> Mezi obecně doporučované „taktické“ postupy patří kapciózní a sugestivní otázky, podvrhy a předstírání. Dienstein říká: „Použití triků a podvodů nebo jiných úskoků při získávání žádané informace od subjektu je velmi dobrá metoda — pokud funguje.“<sup>147)</sup> Již názvy jednotlivých způsobů vedení výsledku naznačují jejich smysl. Tak je popisována metoda zvaná „hrajte na emoce“, „studené rameno“, „apelování na pýchu a samolibost“, „použití lichocení“, tzv. „kolotoč“ či „výslech ze strany na stranu“ (se záměrným obviněním z vymyšlené věci s prudkým zvratem výsledku k vlastnímu podezření), „houpat houpajícího“, „podvrh na rozděleném páru“ atd.<sup>148)</sup>

Tyto „metody“, doporučené v „učebnicích“, jsou ještě zesilovány hrubým fyzickým násilím a zvlí. Z mnoha autorů je možno se odvolat např. na Michajlovskou, která cituje řadu amerických pramenů o takových „metodách“ v americkém trestním řízení (např. tzv. „třetí stupeň výsledku“) a dokládá z týchž pramenů, že i takovým způsobem obdržené výpovědi jsou soudně uznávány.<sup>149)</sup>

Není na škodu v této souvislosti připomenout metody doporučované čs. buržoazní policii v práci Čelanského, které, i když „oficiálně“ nebyly uznávány, nicméně — jak sám autor tvrdí — byly běžné, a to alespoň u 30 000 zatčených u pražského policejního ředitelství. Charakterizují je tato doporučení autora: „Ano, vzít na vostro a rozločit, je vlastně celé tajemství metod moderní policie.“<sup>150)</sup> Oč jde, vysvětluje se dále: Znamená to „zatkout na základě nikoli skutečného dokazatelného důvodu, nýbrž jen na základě instinktivního podezření, na základě podvědomého tušení, že (podezřelý) má na svědomí nějaký čin, zkrátka na základě pudového impulsu...“.<sup>151)</sup>

Zajímavý je i výklad Čelanského, co rozumí pod pojmem vznesení obvinění: Je to „dávát někomu něco“, což značí „...obviňovat někoho z nějakého trestního činu. Přitom se tak nečiní snad akademickými frázemi jako: X. Y., jste obviněn, že jste tolikátého, tam a tam, odcizil to a to; tak se to může dělat u soudu. U policie se začne přímo: Tak jak je to s těmi zlatými hodinkami, které jste vzal minulého týdne...“.<sup>152)</sup> Pak se obviněný začne „roztáčet“, až „změkne“.<sup>153)</sup> Přitom je možno použít i fyzického násilí, které je podle Čelanského přípustné podobně jako v boxu, kde se také nad tím nikdo nepozastavuje.<sup>154)</sup> Čelanský výslovně zdůrazňuje, že podle trestního řádu se u policie vůbec nedá postupovat, „ani si to nedovede představit“.<sup>154)</sup>

<sup>146)</sup> Dienstein, W.: *Technics for the Crime Investigator*. Springfield 1970, str. 109.

<sup>147)</sup> Tamtéž, str. 109.

<sup>148)</sup> Tamtéž, str. 109–114.

<sup>149)</sup> Viz práci cit. v pozn. 94, str. 49–51. Viz Mathern, V.: *Výpověď obviněného a svedka v konání před soudem*. Bratislava 1968, str. 36–37, a práci Gardnera cit. v pozn. 80, zejména str. 206.

<sup>150)</sup> Čelanský, V.: *Vyšetřovací metody bezpečnostní služby*. Praha 1932, str. 77.

<sup>151)</sup> Tamtéž.

<sup>152)</sup> Tamtéž, str. 78, 79.

<sup>153)</sup> Tamtéž, str. 80.

<sup>154)</sup> Tamtéž, str. 269. Srov. též kritiku praktik a „kriminalistické nauky“ v období čs. buržoazní republiky v práci Pješčak, J.: *Úvod do kriminalistiky*. Praha 1965, str. 166 a násl.

ПАВЕЛ ВОЙНА

**Политико-правовое значение предъявления обвинения в чехословацком уголовном производстве и в некоторых зарубежных процессуальных регламентациях**

(Резюме)

1. Вводная часть
2. Институт предъявления обвинения в социалистических регламентациях уголовного производства
3. Социалистическая законность и институт предъявления обвинения
4. Основные принципы уголовного производства и предъявление обвинения
5. Акты обвинения в буржуазных процессуальных системах

К числу важнейших институтов уголовно-процессуального права несомненно относятся возбуждение уголовного дела (§ 160 УПК) и предъявление (сообщение) обвинения (§ 163) УПК. Эти институты в чехословацком уголовном производстве появились в связи с реформой предварительного расследования в смысле предначертаний Общегосударственной конференции КПЧ (июнь 1956).

Работа посвящена политико-правовому значению института предъявления обвинения.

Вначале приведена краткая характеристика данного института в чехословацкой процессуальной структуре, а затем — с целью сопоставления — описаны аналогичные институты в процессуальных регламентациях СССР, ГДР и ПНР. Ввиду значительного сходства чехословацкой законодательной регламентации института предъявления обвинения (и всей организации, концепции и структуры уголовного процесса) с урегулированием данных институтов в упомянутых социалистических странах, в работе отмечены лишь наиболее значимые различия.

Затем в работе рассматривается соотношение института предъявления обвинения и ведущего принципа социалистического уголовного производства — социалистической законности. В этой связи указывается на ряд высказываний виднейших советских государственных деятелей — Ленина, Калинина и Дзержинского, подчеркивающих важность соблюдения советских законов уже на первых порах существования советской власти. Отмечается также значение соблюдения социалистической законности, акцентируемое в наше время на съездах коммунистических партий социалистических стран. Вместе с тем указывается, что советская и чехословацкая процессуалистика и криминалистика уделяют неослабное внимание политико-правовым, этическим и концептуальным вопросам режима законности в сфере борьбы с преступностью.

В дальнейшем институт предъявления обвинения в чехословацком урегулировании процесса сопоставляется с вызвавшими его формирование основными принципами уголовного процесса, одним из проявлений которых он и является, обеспечивая их реализацию на практике. В частности, здесь подчеркивается взаимосвязь предъявления обвинения с конституционным принципом „преследования только на законном основании“, порядок предъявления обвинения путем вынесения постановления, взаимосвязь данного института с принципами легальности и официальности, с принципом расследования, с принципами презумпции невиновности и объективной истины.

Подчеркивается значение предъявления обвинения для реализации принципа права на защиту и вообще для обеспечения требования относительно охраны прав человека и гражданских прав (причем не только в отношении лиц, привлеченных к уголовной ответственности). В более широком плане описывается взаимосвязь этого института с принципом обвинительного процесса, учитывая, в частности, и некоторые воззрения, которые в силу одностороннего подхода сыграли политически отрицательную роль в кризисном периоде 1968—1969 гг. в Чехословакии. В связи с оценкой роли и места института предъявления обвинения в общей структуре чехословацкой уголовно-процессуальной регламентации подчеркивается увязка между предъявлением обвинения, обвинительным заключением и приговором. Здесь указывается, что предъявление обвинения путем вынесения решения, определяющего момент начала и объем дознания, предварительного следствия и судебного производства, является логическим последствием организации и структуры процесса, предварительное расследование в котором имеет самостоятельное значение. Этим решением предопределены и объем и содержание разбирательства дела в суде и в основном обусловливается также самое решение дела по существу. При этом отмечается, что данная структура и концепция процесса, содержащие детальную процессуальную регламентацию криминалистическо-практической (следственной) работы, в одинаковой мере обеспечивает как интересы борьбы с преступностью, так и охрану прав и свобод граждан.

В заключение работы приводится общая характеристика обвинительных актов в Федеративной Республике Германии, в Англии, Франции и косвенно в США. Ссылаясь на конкретные законоположения, касающиеся обвинительных актов в производстве предшествующем главному разбирательству дела, и учитывая при этом общую концепцию и структуру процесса, указывается, что буржуазный тип процесса даже в процессуальном отношении (конкретно говоря, с точки зрения охраны прав и интересов лиц, привлекаемых к уголовной ответственности) нельзя считать более прогрессивным, более демократичным и гуманным по сравнению с процессуальной регламентацией в европейских социалистических странах. Здесь же отмечается, что на этапе полицейского предварительного расследования (который по сути дела всегда предшествует производству в суде, причем и в англо-американской системе „контрадикторного“ предварительного судебного следствия) обвинительный акт по сути дела не имеет места и какого-либо процессуального значения и едва ли можно считать его в качестве самостоятельного акта или действия, связанного с более точно сформулированными правилами. Минимальные гарантии того, что подозреваемый узнает, в чем именно он заподозрен или „обвиняется“ резко ограничиваются или же сводятся на нет в силу применения буржуазной полицией таких методов, которые в значительной степени не имеют ничего общего с научным пониманием криминалистики. В частности, на примерах методов американской криминалистики отмечен то факт, что практика умалчивания, извращения и прочего своеволия при предъявлении обвинения или факта подозрения играет весьма существенную роль. Вместе с тем приводятся доказательства того, что даже на последующем этапе производства по делу, осуществляемого судебным следователем (а в известной степени и в англо-американском судебном следствии), предъявление обвинения далеко не имеет того значения и не влечет тех последствий, как это имеет место в европейских социалистических странах.

**Die politisch-rechtliche Bedeutung der Erhebung  
der Anschuldigung im tschechoslowakischen  
Strafverfahren und in einigen ausländischen  
prozessualen Regelungen**

(Resumé)

1. Einleitende Darlegung
2. Das Institut der Erhebung der Anschuldigung in den sozialistischen Regelungen des Strafverfahren
3. Die sozialistische Gesetzlichkeit und das Institut der Erhebung der Anschuldigung
4. Die Grundprinzipien des Strafverfahrens und die Erhebung der Anschuldigung
5. Die Anschuldigungsakte in den bourgeoisen Prozeßsystemen

Zu den bedeutendsten Instituten des Strafprozeßrechts gehört zweifellos die Einleitung der Strafverfolgung (§ 160 St. P. O.) und die Erhebung (Mitteilung) der Anschuldigung (§ 163 St. P. O.). Im tschechoslow. Strafverfahren scheinen sie im Rahmen der Reform des vorbereitenden Strafverfahrens, die laut den Intentionen der Gesamtstaatlichen Konferenz der KPTsch vom Juni 1956 durchgeführt wurde, auf.

Die vorliegende Arbeit ist der politisch-rechtlichen Bedeutung des Instituts der Erhebung der Anschuldigung gewidmet.

Zuerst wird dieses Institut in der tschechoslow. Prozeßstruktur kurz charakterisiert, um dann – zum Vergleich – zur Beschreibung der analogen Institute in den prozessualen Regelungen der UdSSR, der DDR und der PVR überzugehen. Die weitgehende Ähnlichkeit der tschechoslow. rechtlichen Regelung des Instituts der Erhebung der Anschuldigung (sowie der gesamten Organisation, Konzeption und Struktur des Strafprozesses) mit den Regelungen in den angeführten sozialistischen Ländern erlaubt es, bloß die hervorstechendsten Unterschiede zu konstatieren.

Im darauf folgenden Teil der Arbeit wird auf die Beziehung des Instituts der Erhebung der Anschuldigung zum leitenden Grundsatz der sozialistischen Typen des Strafverfahrens, zur sozialistischen Gesetzlichkeit, hingewiesen. In diesem Zusammenhang werden zahlreiche Äusserungen der führenden sowjetischen Staatsmänner, Lenin, Kalinin und Dzeržinskij in Erinnerung gebracht, die dem Prinzip der Einhaltung der Sowjetgesetze seit dem Beginn der Existenz der Sowjetmacht gewidmet waren und ebenso wird auch an den Akzent erinnert, den in der Gegenwart die Kongresse der kommunistischen Parteien in den sozialistischen Ländern auf die Bedeutung der Einhaltung der sozialistischen Gesetzlichkeit legen. Aufmerksam gemacht wird auch auf die ständige Sorgfalt, mit der die sowjetischen und tschechoslowakischen Prozessualisten und Kriminalisten die politisch-rechtlichen, ethischen und konzeptionellen Fragen des Regimes der Gesetzlichkeit im Kontext des Kampfes gegen die Kriminalität verfolgen.

Das Institut der Erhebung der Anschuldigung in der tschechoslowakischen Prozeßregelung wird dann mit den grundlegenden Prinzipien des Strafverfahrens, die

darin zum Ausdruck kamen oder bei seiner Gestaltung mitwirkten, bzw. seine Realisierung sicherstellen, verglichen. Betont wird hier besonders die Bindung der Erhebung der Anschuldigen an den Verfassungsgrundsatz „der Verfolgung lediglich aus gesetzlichen Gründen“, die Konstruktion der Erhebung der Anschuldigung als einer Entscheidung, der Zusammenhang dieses Instituts mit dem Grundsatz der Legalität und Offizialität, dem Ermittlungsgrundsatz, dem Grundsatz der Präsumption der Unschuld und der objektiven Wahrheit. Betont wird weiter die Bedeutung der Erhebung der Anschuldigung für die Realisierung des Grundsatzes des Rechts auf Verteidigung, resp. überhaupt für die Befriedigung der Forderung nach dem Schutz der Menschen- und Bürgerrechte (und zwar nicht bloß derjenigen Personen, gegen die das Verfahren läuft). Breiter wird die Verknüpfung dieses Instituts mit dem Anklageprinzip beschrieben und zwar besonders auch mit Rücksicht auf manche Ansichten, die durch ihr einseitiges Herangehen eine politisch negative Rolle in den Krisenjahren 1968–1969 in der ČSSR spielten. Im Zusammenhang mit der Bewertung der Rolle und des Platzes des Instituts der Erhebung der Anschuldigung in der Gesamtstruktur der tschechoslowakischen Regelung des Strafprozesses wird auf die Verbundenheit der Erhebung der Anschuldigung, der Anklage und des Urteils Gewicht gelegt. Es wird ausgeführt, daß die als Entscheidung, die den Beginn und den Umfang des Strafverfahrens gegen eine Person bestimmt, konstruierte Erhebung der Anschuldigung die logische Konsequenz der Organisation und der Struktur des Prozesses ist, in dem dem Vorbereitungsverfahren selbständige Bedeutung zukommt. Diese Entscheidung legt dann auch den Umfang und den Inhalt des Verfahrens vor dem Gericht fest und bedingt im Wesen auch die meritorische gerichtliche Entscheidung selbst. Dazu wird bemerkt, daß die Struktur und die Konzeption des Prozesses, in dem auch die Untersuchungstätigkeit der Kriminalisten und der Sicherheitsorgane im Detail prozessual reglementiert ist, in ausgeglichener Weise sowohl die Interessen des Kampfes gegen die Kriminalität wie auch den Schutz der Rechte und Freiheiten der Bürger sicherstellt.

Die Arbeit schließt ab mit einer Gesamtcharakteristik der Anschuldigungsakte in der Bundesrepublik Deutschland, in Frankreich, England und indirekt auch in den USA. Anhand der konkreten Bestimmungen, die sich auf die Anschuldigungsakte in dem der Hauptverhandlung vorangehenden Verfahren beziehen und ebenso anhand der Gesamtkonzeption und Struktur des Prozesses wird nachgewiesen, daß der bourgeoise Prozeßtyp auch bezüglich der prozessualen Seite (besonders vom Gesichtspunkt des Schutzes der Rechte und der Interessen der Personen, gegen die das Verfahren läuft) keineswegs als fortschrittlicher, demokratischer und humanistischer angesehen werden kann als die Prozeßregelung in den europäischen sozialistischen Staaten. Es zeigt sich, daß in der polizeilichen Etappe des vorbereitenden Verfahrens (das im Wesentlichen immer dem Gerichtsverfahren vorangeht, und dies auch im anglo-amerikanischen System der „kontradiktorischen“ gerichtlichen Voruntersuchung) der Akt der Anschuldigung im wahren Sinn des Wortes keinen Platz findet und keinerlei prozessuale Bedeutung hat und kaum als selbständiger Akt oder Handlung, die an genauer definierte Bedingungen geknüpft sind, angesehen werden kann. Die minimalen Garantien, die der Verdächtige dafür hat, daß er erfährt, weswegen er verdächtigt oder „beschuldigt“ wird, werden dann noch weiter verkürzt oder negiert durch die Untersuchungsmethoden der bürgerlichen Polizei, die in beträchtlichen Maße nichts zu tun haben mit der wissenschaftlichen Auffassung der Kriminalistik. An Beispielen, besonders der Methoden der amerikanischen Kriminalistik, wird daran erinnert, daß das Verschweigen, die Verzerrung oder andere Willkür bei der Mitteilung der Anschuldigung oder des Verdachts eine keineswegs neben-

sächliche Rolle spielen. Gleichzeitig wird bewiesen, daß auch in der nachfolgenden Verfahrensetappe vor dem Untersuchungsrichter (und bis zu einem gewissen Grad auch in der anglo-amerikanischen gerichtlichen Untersuchung) die Erhebung der Anschuldigung weitaus nicht die Bedeutung und die Folgen hat, die mit diesem Institut in den europäischen sozialistischen Ländern verbunden sind.